

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΜΣ "Δημόσια Διοίκηση- Δημόσιο Μάνατζμεντ"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

**Διαχείριση Έργου στο Δημόσιο: Ανάδειξη και Αξιοποίηση Πολιτιστικής
Κληρονομιάς. Μελέτη περίπτωσης: Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της
Ι.Μ. Δαφνίου**

**Project Management in Public Sector: Accentuation and Exploitation of
Cultural Heritage. Case study: Restoration of the Large Precinct of I.M. Dafniou**

Ιωάννα Καλιακάτσου (Α.Μ.: ΔΜ 1944)

Επιβλέπων καθηγητής: ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΜΙΣΟΠΟΥΛΟΣ

Αθήνα

Δεκέμβριος 2021

Υπογραφές Μελών Επιτροπής

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Ιωάννα Καλιακάτσου του Χρήστου με αριθμό μητρώου ΔΜ 1944 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Δημόσια Διοίκηση και Δημόσιο Μάνατζμεντ του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης της Σχολής Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο.

Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Ιωάννα Καλιακάτσου

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της διατήρησης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πολιτιστική κληρονομιά είτε πρόκειται για υλική είτε για άυλη είναι ιδιαίτερα σημαντικό να μεταφέρεται από τη μια γενιά στην άλλη. Πέρα από ιστορική αξία, έχει και κοινωνική και οικονομική αξία, κυρίως, προς όφελος του εκάστοτε τόπου. Αναγνωρίζοντας αυτά τα οφέλη η διεθνής κοινότητα και η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν δώσει ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση και προώθηση των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε ότι αφορά στην Ελλάδα έχει θεσπιστεί και ειδικός Νόμος που αφορά την πολιτιστική κληρονομιά, ενώ υλοποιούνται και έργα για την αποκατάσταση μνημείων που έχουν υποστεί ζημιές. Η Μονή Δαφνίου είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς υπέστη ζημιές λόγω του σεισμού του 1999 και γι' αυτό το λόγο τέθηκε σε εφαρμογή έργο για την αποκατάσταση του Μεγάλου Περιβόλου της.

Λέξεις/ φράσεις κλειδιά: πολιτιστική κληρονομιά, υλική πολιτιστική κληρονομιά, άυλη πολιτιστική κληρονομιά, μνημεία, διατήρηση πολιτιστική κληρονομιάς, Μονή Δαφνίου, αποκατάσταση Μονής Δαφνίου.

Abstract

This paper addresses the issue of preserving and promoting culture. Cultural heritage, whether tangible or intangible, is particularly important to pass on from one generation to the next. Apart from its historical value, it also has social and economic value, mainly for the benefit of each place. Recognizing these benefits, the international community and the European Union have placed particular emphasis on the preservation and promotion of cultural heritage sites. As far as Greece is concerned, a special Law has been enacted concerning the cultural heritage, while projects for the restoration of damaged monuments are also being implemented. The Monastery of Daphni is a typical example, as it suffered damage due to the earthquake of 1999 and for this reason a project was implemented for the restoration of its Great Enclosure.

Keywords / phrases: cultural heritage, tangible cultural heritage, intangible cultural heritage, monuments, preservation of cultural heritage, Dafni Monastery, restoration of Dafni Monastery.

Περιεχόμενα

<u>Περίληψη</u>	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
<u>Abstract</u>	5
<u>Πίνακας Εικόνων</u>	8
<u>Πίνακας Πινάκων</u>	8
<u>ΚατάλογοςΣυντομογραφιών</u>	9
<u>Εισαγωγή</u>	11
<u>Κεφάλαιο 1. Πολιτιστική Κληρονομιά</u>	13
<u>1.1 Κίνδυνοι μνημείων</u>	13
<u>1.2 Πολιτιστική κληρονομιά</u>	14
<u>1.3 Τρόποι προώθησης πολιτιστικής κληρονομιάς</u>	15
<u>1.4 Προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα</u>	18
<u>1.5 Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές πλαίσιο</u>	20
<u>1.6 Διαχείριση κινδύνου πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη</u>	23
<u>1.7Η σχέση μεταξύ της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και του περιβάλλοντος</u>	26
<u>1.8Αντίληψη της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην αειφόρο ανάπτυξη</u>	28
<u>1.9 Εκπαίδευση και πολιτιστική κληρονομιά</u>	30
<u>1.10 Διεθνείς διαστάσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς</u>	33
<u>1.11 Τουρισμός και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς</u>	34
<u>Κεφάλαιο 2. Μονή Δαφνίου</u>	37
<u>2.1 Περιγραφή της Μονής</u>	37
<u>2.2 Η ψηφιδωτή διακόσμηση των Μονής</u>	38
<u>2.3 Σημσιολογικές προεκτάσεις της Μονής Δαφνίου</u>	41
<u>2.4 Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς</u>	42
<u>2.5Απαιτήσεις προστασίας και διαχείρισης της Μονής Δαφνίου</u>	42
<u>2.6 Έργο αποκατάστασης της Μονής Δαφνίου</u>	45
<u>2.7 Παραδοτέα έργου ανά φάσεις</u>	47
<u>2.8 Υποχρεώσεις Δικαιούχων</u>	55
<u>2.9 Χρηματοδότηση πράξης</u>	58
<u>2.10 Επισκέψεις, επαληθεύσεις, έλεγχοι και δημοσιότητα</u>	59
<u>2.11 Τήρηση στοιχείων και δικαιολογητικών</u>	60
<u>Κεφάλαιο 3. Ερευνητικό μέρος εργασίας</u>	62
<u>3.1 Η διαδικασία της συνέντευξης</u>	62

<u>3.2 Δεοντολογία Έρευνας</u>	63
<u>3.3 Παρουσίαση Συνέντευξης</u>	65
<u>3.4 Συζήτηση Συνέντευξης</u>	70
<u>Κεφάλαιο 4</u>	72
<u>4.1 Συμπεράσματα</u>	72
<u>4.2 Συστάσεις σε δημόσιους Οργανισμούς για τα έργα Πολιτιστικής Κληρονομιάς</u>	74
<u>4.3 Περιορισμοί Έρευνας</u>	74
<u>4.4 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα</u>	75
<u>Βιβλιογραφία</u>	76

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1 – Η Μονή Δαφνίου	37
Εικόνα 2 - Ψηφιδωτό του Παντοκράτορα	39
Εικόνα 3 - Το Καθολικό της Μονής Δαφνίου	40
Εικόνα 4 - Ψηφιδωτό στο νοτιοδυτικό τμήμα του Καθολικού	43
Εικόνα 5 - Ψηφιδωτό στο ανατολικό τμήμα του Καθολικού	44

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1 – Ποσά δαπάνης ανά έτος	50
Πίνακας 2 - Χρηματοδοτικό σχέδιο	50
Πίνακας 3 – Ειδικότητες που προσλήφθηκαν και κόστος δαπάνης αμοιβής	51

Κατάλογος Συντομογραφιών

ΕΕ – Ευρωπαϊκή Ένωση

ICOM - International Council of Museums

ICOMOS - International Council on Monuments and Sites

ICCROM - International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property

UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Αφιερωμένη στην μνήμη του πατέρα μου για τη στήριξη και την αγάπη του σε κάθε μου βήμα, αλλά και σε όλους εκείνους που ήταν δίπλα μου σε αυτό το υπέροχο ταξίδι γνώσεων.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας μεταπτυχιακής μου εργασίας, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω αρχικά τον Διευθυντή του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Δημόσια Διοίκηση-Δημόσιο Μάνατζμεντ»του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, κ. Δημήτριο Στράνη, που μου έδωσε την ευκαιρία να παρακολουθήσω το συγκεκριμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα .Ακόμη , θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους τους διδάσκοντες της σχολής, για τις γνώσεις που μου μεταλαμπάδευσαν κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου.

Ιδιαίτερος ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Φαίδωνα Κομισόπουλο, για την υποστήριξη και την πολύτιμη καθοδήγηση του που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, για το χρόνο που αφιέρωσαν για τη μελέτη της παρούσας εργασίας

Τέλος ευχαριστώ τους συμμετέχοντες που με την προθυμία τους βοήθησαν, παρέχοντας μου πληροφοριακό υλικό για την επιτυχή ολοκλήρωση της εργασίας.

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία μελετάται και αναλύεται το θέμα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πρόκειται για ένα ζήτημα μείζονος σημασίας και κυρίως η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, που απασχολεί σε μεγάλο βαθμό τους ειδικούς. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι δυνατόν να αλλοιωθεί ή να καταστραφεί και να χαθεί ολοσχερώς λόγω φυσικών καταστροφών είτε λόγω του ανθρώπινου παράγοντα.

Η διαπίστωση της σημαντικότητας της κληροδότησης από τη μια γενιά στην άλλη τόσο της υλικής όσο και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς έχει συμβάλλει, ώστε να συσταθούν διάφοροι διεθνείς οργανισμοί με σκοπό την διατήρηση και την προώθηση της. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO) όπως επίσης και το Διεθνές Κέντρο Μελέτης Διατήρησης και Αποκατάστασης Πολιτιστικής Περιουσίας (ICCROM) αποτελούν τους μεγαλύτερους φορείς. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προβεί στην ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων σχετικά με τον πολιτισμό, διαπιστώνοντας τη σημασία του στη βιώσιμη ανάπτυξη του κάθε τόπου. Ακόμη, η κάθε χώρα ή περιφέρεια είναι υπεύθυνη για την θέσπιση δικών της νόμων και την ανάπτυξη δικών της προγραμμάτων αναφορικά με την πολιτιστική κληρονομιά.

Στην ανάλυση που έπεται πραγματοποιείται μελέτη της περίπτωσης της Μονής Δαφνίου που βρίσκεται στην Αττική και αποτελεί μνημείο της UNESCO. Επιλέχθηκε η εν λόγω Μονή καθώς πρόκειται για ένα βυζαντινό μνημείο με ιδιαίτερο ψηφιδωτό διάκοσμο και αρχιτεκτονικά στοιχεία. Ωστόσο, μέρος της Μονής υπέστη ζημιές λόγω του σεισμού του 1999 στην Αθήνα. Υπό αυτό το πλαίσιο ελήφθη απόφαση από τη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς προκειμένου να υλοποιηθούν έργα για τη αποκατάσταση του Μεγάλου Περιβόλου της Μονής Δαφνίου.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη της σημαντικότητας της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς και η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς σαν ένα έργο δημοσίου τομέα υψηλής σημασίας. Αυτό γίνεται αρχικά μέσω της μεθόδου της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και τέλος αξιοποιείται η μέθοδος της μελέτης περίπτωσης και της συνέντευξης, ώστε να αντληθούν πληροφορίες αναφορικά με το έργο αποκατάστασης της Μονής Δαφνίου.

Σχετικά με την δομή της εργασίας αποτελείται από τα εξής Κεφάλαια:

Κεφάλαιο 1. Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αναλύεται η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, η σημασία της προστασίας και της ανάδειξής της, οι τρόποι προώθησης της και οι πολιτικές που αναπτύσσονται σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Κεφάλαιο 2. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Μονή Δαφνίου και ειδικότερα πραγματοποιείται περιγραφή του μνημείου, αναλύονται οι σημασιολογικές προεκτάσεις του και η συμπερίληψή του στον κατάλογο της UNESCO. Ακόμη, αναλύονται οι απαιτήσεις αποκατάστασής της και τα έργα που εγκρίθηκαν προς εφαρμογή.

Κεφάλαιο 3. Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται η συνέντευξη που ελήφθη από αρμόδιο μέλος για την αποκατάσταση του μνημείου. Επίσης, παρουσιάζονται μεθοδολογικά στοιχεία αναφορικά με τη συνέντευξη ως εργαλείο ποιοτικής έρευνας.

Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα και η βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε για την περάτωση της εργασίας.

Κεφάλαιο 1. Πολιτιστική Κληρονομιά

1.1 Κίνδυνοι μνημείων

Σχετικά με τους σημαντικούς κινδύνους των νεότερων μνημείων, είτε πρόκειται για κινητά και ακίνητα μνημεία είτε για άλλα στοιχεία, μπορεί να είναι περισσότερο ευάλωτα συγκριτικά με τα αρχαία μνημεία όταν πρόκειται για κινδύνους φυσικών καταστροφών, ανθρώπινων επεμβάσεων και πολεμικών πράξεων, για τους παρακάτω λόγους(Φωτοπούλου, 2018):

- Αυτό μπορεί να ισχύει λόγω του αριθμού τους. Ειδικότερα, ο αριθμός των νεότερων μνημείων καθίσταται μεγαλύτερος σε σχέση με τον αριθμό των αρχαίων μνημείων, παρόλο που δεν είναι εξίσου αναγνωρίσιμα από μη ειδικούς. Ακόμη, τόσο ο μεγάλος αριθμός αυτών όσο και η ειδικότητα η οποία είναι αναγκαία για την αναγνώρισή τους, συνεπάγεται πως καθίσταται δύσκολο να τεθούν σε καθεστώς είτε ειδικής είτε ενισχυμένης προστασίας. Υπό αυτό το πλαίσιο τα προβλεπόμενα του Β' Πρωτοκόλλου της Χάγης δεν είναι εύκολο να εφαρμοστούν στην εν λόγω κατηγορία πολιτιστικών αγαθών.
- Το γεγονός πως τα περισσότερα από αυτά τα μνημεία βρίσκονται υπό χρήση, αποτελεί το δεύτερο λόγο. Είναι αξιοσημείωτο, πως δεν υπάρχουν ακίνητα νεότερα μνημεία τα οποία να μη βρίσκονται υπό χρήση, είτε στην ίδια χρήση με την αρχική προβλεπόμενη είτε σε νέες χρήσεις. Τέτοιου είδους μνημεία κατασκευάστηκαν για χρήση ως σπίτια, ως εργοστάσια, ως κτήρια προς δημόσια χρήση και συνεχίζουν να λειτουργούν ως τέτοια με την πραγματοποίηση μικρών αλλαγών αναφορικά με τη χρήση τους. Ενώ, σε άλλα κτήρια έλαβαν χώρα ριζικές αλλαγές, όπως η αλλαγή από εγκαταλελειμμένο εργοστάσιο σε Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, καθιστώντας εφικτή την ένταξή τους σε καθεστώς ενισχυμένης προστασίας αν υπάρξει σύρραξη είτε φυσική καταστροφή. Τις περισσότερες φορές έχουν μια πολιτική χρήση, που μπορεί να είναι είτε ιδιωτική είτε δημόσια, κάτι το οποίο δεν ευνοεί την υπαγωγή τους σε καθεστώς ενισχυμένης προστασίας, βάσει του Άρθρου 10 και του Άρθρου 11 του Β' Πρωτοκόλλου.
- Ο τελευταίος λόγος συνυφίνεται με το καθεστώς ιδιοκτησίας τους. Τις περισσότερες φορές δεν πρόκειται για κρατική ιδιοκτησία, αλλά για ιδιωτική.

Συνεπώς, οι δυνατότητες που έχει ο κύριος του μνημείου στην περίπτωση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, καθίστανται ιδιαίτερα περιορισμένες στην περίπτωση έκτακτης ανάγκης συγκριτικά με τις κρατικές.

1.2 Πολιτιστική κληρονομιά

Η πολιτιστική κληρονομιά διακρίνεται σε υλική και σε άυλη. Σχετικά με την άυλη συνιστά τη ζώσα παράδοση, ενώ φορείς των στοιχείων της είναι οι άνθρωποι. Να σημειωθεί, πως αυτή δε μπορεί να υφίσταται, δίχως τους φορείς της. Σε αρκετές περιπτώσεις καταστροφών όπως είναι οι καταστροφές λόγω πολέμου ή οι φυσικές καταστροφές, ο άνθρωπος πλήττεται άμεσα. Μάλιστα, ακόμη κι έπειτα από επιβίωση από καταστροφές, αυτοί οι άνθρωποι, συχνά, αποκόπτονται από τους τόπους τους και η επιτέλεση κάποιων στοιχείων της παράδοσης δεν είναι δυνατόν να λάβει χώρα σε άλλο τόπο, καθώς χάνεται το νόημα τους.

Σχετικά με τις μετακινήσεις των πληθυσμών, οι οποίες οφείλονται σε πολέμους, στην κλιματική αλλαγή και σε διαφόρων ειδών ανθρώπινες παρεμβάσεις, αυξάνονται όλο και περισσότερο στην εποχή που διανύουμε. Τόσο η οικειοθελής όσο και η βίαιη απομάκρυνση των ανθρώπων έχει αρνητικές συνέπειες στη συλλογική μνήμη, δεδομένου του γεγονότος πως ο τόπος συνιστά ένα σημαντικό κοινωνικό πλαίσιο όπου δημιουργούνται μνήμες. Βάσει των προαναφερθέντων, η απομάκρυνση από τον αρχικό χώρο είναι δυνατόν να οδηγήσει σε σημαντικά κενά σε ότι αφορά στη συλλογική μνήμη, άρα, πλήττοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Φωτοπούλου, 2018).

Ακόμη, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να συγκροτεί κοινότητες, στην περίπτωση που οι άνθρωποι θεωρούν πως αποτελούν μέρος της ταυτότητάς τους, έχοντας την αίσθηση του ανήκειν. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων έχουν λάβει χώρα διάφορες πολεμικές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και την Ευρώπη, απειλώντας την ταυτότητα των πολιτών αυτών. Σε ένα πλαίσιο εχθροπραξιών καταστρέφονται και μνημεία ακίνητης πολιτιστικής κληρονομιάς με απώτερο σκοπό να εξαλειφθεί κάθε ίχνος ετερότητας.

Πέρα από την υλική πολιτιστική κληρονομιά, στο στόχαστρο βρίσκεται και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Σχετικά με τους λόγους που συμβάλλουν στην ευαλωτότητα των νεότερων υλικών, ακίνητων μνημείων συνιστούν παράλληλα και τα δυνατά τους σημεία. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί το γεγονός

πως είναι σε χρήση που συνεπάγεται την άμεση υλοποίηση ενεργειών με σκοπό την αποκατάσταση των ζημιών η οποία συνιστά επιτακτική ανάγκη. Ειδικότερα, τα νεότερα μνημεία τις περισσότερες φορές δε θα τεθούν σε μεγάλη αναμονή προκειμένου να ενταχθούν σε κάποιο πρόγραμμα αποκατάστασης, χάριν στη χρήση τους.

Σχετικά με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, εν αντιθέσει με τα υλικά μνημεία, καθιστά έναν ανανεώσιμο πολιτιστικό πόρο, ο οποίος είναι ιδιαίτερα ανθεκτικός. Πιο συγκεκριμένα, θεωρείται ανανεώσιμη, καθώς η επιτέλεσή της συντελεί στη διατήρησή της. Όταν περισσότεροι άνθρωποι μοιράζονται παραδείγματος χάριν μια μουσική, εκείνη δυναμώνει. Ακόμη, είναι ανθεκτική, δεδομένου του γεγονότος πως οι άνθρωποι δεν ξεχνούν εύκολα και μάλιστα είναι επίμονοι σχετικά με ζητήματα που αφορούν την ταυτότητά τους (Φωτοπούλου, 2018).

Η πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου συνιστά πολύτιμο μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς του κόσμου στο σύνολό της. Η αυξανόμενη αναγνώριση της σημασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ισχυρών διεθνών οργανισμών πολιτιστικής κληρονομιάς των οποίων ο στόχος περιλαμβάνει την προστασία, την προώθηση, τη διαχείριση και τη διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Shimray, 2019).

Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί ασχολούνται με την προστασία και τη διαχείριση της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Στους κυριότερους οργανισμούς συγκαταλέγεται ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO), το International Council of Museums (ICOM), το International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) και το Διεθνές Κέντρο Μελέτης Διατήρησης και Αποκατάστασης Πολιτιστική Περιουσία (ICCROM)(Shimray, 2019).

1.3 Τρόποι προώθησης πολιτιστικής κληρονομιάς

Κύριοι τρόποι που εφαρμόζονται με σκοπό την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η ενημέρωση των ανθρώπων με σκοπό την πειστική απαίτηση της προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ευαισθητοποίησης και η ενίσχυση του ενδιαφέροντος των ανθρώπων για την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της διεξαγωγής Φεστιβάλ κληρονομιάς, των περιπάτων ελευθερίας, των μονοπατιών

πολιτιστικής κληρονομιάς και τα βραβεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Ακολουθούν ορισμένοι δημοφιλείς τρόποι προώθησης:

- Φεστιβάλ κληρονομιάς

Τα κατάλληλα οργανωμένα φεστιβάλ κληρονομιάς έχουν τη δυνατότητα να γοητεύσουν το κοινό, μέσω της έκθεσης πολιτιστικών παραδόσεων και να εκπαιδεύσουν το ευρύ κοινό για τον πολιτισμό, έχοντας θετικό οικονομικό αντίκτυπο στην κοινότητα (Shimray, 2019).

Τα φεστιβάλ κληρονομιάς είναι ένα από τα σημαντικά στοιχεία για την εκπαίδευση της πολιτιστικής κληρονομιάς στους γενικούς πληθυσμούς και την ανάπτυξη. Επίσης, συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη των τοπικών διοργανωτών μέσω της παροχής απασχόλησης, της προσέλκυσης τουριστών και της προώθησης της κληρονομιάς (Getz, 2008).

Πλήθος ερευνών έχει διεξαχθεί σχετικά με τα φεστιβάλ και τις ειδικές εκδηλώσεις και έχει φανεί πως επηρεάζουν την τοπική ανάπτυξη (Dwyer et al., 2005; Crompton et al., 2001). Πειραματικές μελέτες τοπικών φεστιβάλ (Formica και Uysal, 1996; Borodako et al., 2012) επεσήμαναν ότι αυτά φέρουν οικονομικά οφέλη και προσθέτουν άμεσες και έμμεσες προσωρινές θέσεις εργασίας.

Μάλιστα, σύμφωνα με τον Getz (2008) κατά τη μελέτη των φεστιβάλ, ένας ερευνητής πρέπει να λάβει υπόψη το ευρύτερο κοινωνικό, οικονομικό αλλά και περιβαλλοντικό πλαίσιο. Κατά συνέπεια, η εκτίμηση επιπτώσεων σε μια σειρά τομέων όπως είναι ο οικονομικός, ο περιβαλλοντικός καθώς επίσης και ο κοινωνικός και πολιτιστικός τομέας πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την αξιολόγηση των φεστιβάλ.

Τα κυριότερα κίνητρα για τη διοργάνωση τους συνυφαίνονται με τη βελτίωση και την προώθηση τεχνουργημάτων πολιτιστικής κληρονομιάς, την προσέλκυση τουριστών και την ευαισθητοποίηση του κοινού για την πολιτιστική κληρονομιά (Stankova και Vassenska, 2015).

- Περίπατος Ελευθερίας

Σε έναν περίπατο ελευθερίας, μεγάλος αριθμός ανθρώπων συναντιούνται για να οργανώσουν και να γιορτάσουν τις σημαντικές εθνικές εκδηλώσεις όπως είναι παραδείγματος χάριν η Ημέρα της Ανεξαρτησίας. Ο περίπατος αυτός οργανώνεται

γενικά κατά τη διάρκεια μιας συνάντησης συνεδρίου όπου οι συμμετέχοντες ξεναγούνται σε ιστορικές βασικές περιοχές (Shankar και Swamy, 2013).

- Μονοπάτια κληρονομιάς

Ένα μονοπάτι κληρονομιάς είναι ένας άλλος τρόπος για να εμπλακεί το κοινό στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ειδικότερα, συνιστά έναν διαδραστικό τρόπο, όπου συνδέονται διαφορετικές διαδρομές μιας συγκεκριμένης περιοχής κληρονομιάς. Μέσω αυτού του τρόπου είναι δυνατόν να ενισχυθεί η ευαισθητοποίηση για την τοπική κληρονομιά και το ενδιαφέρον για τη διατήρησή της, αναγνωρίζοντας ανοιχτά τη σπουδαιότητα δραστηριοτήτων ψυχαγωγικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα (Shimray, 2019).

- Βραβεία Κληρονομιάς

Αναφορικά με τα βραβεία κληρονομιάς καθιστούν έναν τρόπο προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το Ινστιτούτο βραβείων UNESCO που ονομάζεται UNESCO Asia Pacific Heritage Awards ξεκίνησε με τη φιλοδοξία για την προστασία των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία εισάγονται από κάθε μεμονωμένη ένωση σε ιδιωτικό τμήμα ή θεσμικό οργανισμό. Το Indian National Trust for Art and Cultural Heritage (INTACH) απένευε βραβείο κληρονομιάς για την αξία των ευάλωτων δομών κληρονομιάς στην Ινδία.

Αυτό το βραβείο απονέμεται προκειμένου να εμπνεύσει το ενδιαφέρον και το ταλέντο των μελετητών για την εκτίμηση και την τεκμηρίωση των κτιρίων κληρονομιάς, και επίσης να καλλιεργήσει και να προωθήσει την κατανόηση και την ευαισθητοποίηση μεταξύ των μαθητών. Ακόμη, τα βραβεία Mysore Heritage απονέμονται για να παρακινήσουν το ευρύ κοινό, το άτομο, τον οργανισμό, τα σχολεία, τα κολέγια και τα πανεπιστήμια να διατηρήσουν τα κτίρια κληρονομιάς στην πόλη Mysore (Shimray, 2019).

- Προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην εκπαίδευση

Η εκπαίδευση αποτελεί μια διαδικασία υποβοήθησης στην απόκτηση γνώσεων, ιδεών, αξιών, δεξιοτήτων, πεποιθήσεων, θεωριών και συνηθειών. Είναι μια βασική προσέγγιση με σκοπό τη μεταφορά των ανωτέρω. Αναφορικά με την εκπαίδευση πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ένα μάθημα επικοινωνίας, που βασίζεται σε πολιτιστικά αντικείμενα, έργα τέχνης και πολιτιστικές αξίες.

Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει εύρος μαθησιακών δραστηριοτήτων με χρήση υλικής και άυλης κληρονομιάς σε περιβάλλον μάθησης και αφορά έναν δυναμικό τρόπο εκπαίδευσης που ωθεί τους μαθητές, ώστε να ερευνούν και να μαθαίνουν πολιτιστικές και ιστορικές ιδιότητες. Οι στόχοι της εκπαίδευσης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι να υποστηρίξει τους μαθητές στην κατανόηση ιδεών και φιλοσοφιών για την ιστορία και τον πολιτισμό και να επεκτείνουν την υποχρέωσή τους για εφευρετικές προσπάθειες, επιστημονική διάνοια, κοινωνικές και οικονομικές δωρεές διαφόρων ομάδων (Shimray, 2019).

Υπό αυτό το πλαίσιο οι μαθητές επισκέπτονται μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, τοπία, ιστορικά μέρη και ανακαλύπτουν την ιστορία. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα πολιτιστικής κληρονομιάς αποφέρουν θετικά αποτελέσματα, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να ξεκινήσουν δραστηριότητες, που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά. Αυτό γίνεται κατανοητό όταν οι γηγενείς πληθυσμοί που συμμετέχουν στα εν λόγω προγράμματα αναπτύσσουν αισθήματα υπερηφάνειας.

Επίσης, τα δημόσια συνέδρια, οι θεατρικές παραστάσεις, οι εκθέσεις, οι εφημερίδες πολιτιστικής κληρονομιάς και οι ετήσιοι εορτασμοί είναι λειτουργικοί τρόποι πολιτιστικής εκπαίδευσης (Srivastava, 2015).

1.4 Προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα

Σύμφωνα με το Άρθρο 15 «Προστασία και ανάδειξη των ιστορικών και πολιτιστικών πόρων και των πολιτιστικών υποδομών» του Σχεδίου Νόμου με τίτλο «Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας - Αττικής, Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις», στόχος είναι να εναρμονιστούν η προστασία της ιστορικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς και η προστασία των φυσικών πόρων, η επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης καθώς επίσης και της κοινωνικής συνοχής. Στο εν λόγω άρθρο τονίζεται η σπουδαιότητα του πολιτισμού, καθώς αποτελεί έναν μείζονος σημασίας πόρο ανάπτυξης αλλά και ένα πεδίο μέσω του οποίου προωθούνται νέες μορφές επιχειρηματικής δραστηριότητας και εργασίας. Υπό αυτό το πλαίσιο, έχουν συνταχθεί μέτρα που αποσκοπούν στην προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, φέροντας θετικό αντίκτυπο στο κοινωνικό σύνολο.

Αναφορικά με την Αττική αναφέρονται τα παρακάτω:

- Προστασία και ανάδειξη των ιστορικών κέντρων της Αττικής

Οριοθετείτε το ιστορικό κέντρο των οικισμών της Αττικής και λαμβάνει χώρα η προώθηση διεξαγωγής μελετών και προγραμμάτων με σκοπό τόσο την προστασία όσο και ανάδειξή τους.

Προωθούνται κατά κύριο λόγο μελέτες για την ανάδειξης ιστορικών δραστηριοτήτων και αξιόλογων κτηρίων, τα οποία διαμορφώνουν την εικόνα του ιστορικού κέντρου.

Σχεδιάζεται η εφαρμογή των προαναφερθέντων.

- Προστασία και ανάδειξη διατηρητέων κτηρίων και εγκαταστάσεων που παρουσιάζουν αξιόλογα αρχιτεκτονικά στοιχεία:

Δίνεται έμφαση σε μελέτες αλλά και σε προγράμματα οικισμών και αξιολογούμενων στοιχείων, ώστε να προστατεύονται μέσω κατάλληλων διατάξεων.

Καταγράφονται και αναδεικνύονται κτήρια και εγκαταστάσεις, τα οποία καθιστούν κύρια στοιχεία αναφοράς από ιστορικής και αρχιτεκτονικής πλευράς. Επίσης, θεσπίζονται κίνητρα με σκοπό την ενεργοποίηση λήψης ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

- Ανάδειξη και διασύνδεση μνημείων και αρχαιολογικών χώρων

Περιλαμβάνεται η κήρυξη μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, όπου συγκαταλέγονται τα κτίσματα τα οποία είναι ιστορικής αρχιτεκτονικής είτε έχουν καλλιτεχνική και κατασκευαστική αξία.

Ορίζονται οι ζώνες προστασίας των αρχαιολογικών χώρων καθώς επίσης και μνημείων, ενώ ταυτόχρονα προωθείται η συντήρηση και η επισκεψιμότητα των εν λόγω χώρων δια μέσου της ένταξης στη σύγχρονη ζωή και την αναβάθμιση των συνθηκών περιβάλλοντος.

Ενισχύεται το πρόγραμμα ανάδειξης ιστορικών τοπίων.

Προάγεται η ένταξη των προστατευόμενων μνημείων σε ένα ευρύτερο τοπίο, με σκοπό να αναδεικνύεται μαζί με το πολιτιστικό στοιχείο και ο φυσικός χαρακτήρας των περιοχών όπου υπάγονται.

- Χωροθέτηση πολιτιστικών χρήσεων και υποδομών

Δίνεται έμφαση στην ενίσχυση της πολιτιστικής υποδομής με τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων διεθνούς εμβέλειας, για την ανάδειξη της Αθήνας και ολόκληρης της Αττικής ως πολιτιστικής μητρόπολης. Υπό αυτό το πλαίσιο, νέες εγκαταστάσεις

χωροθετούνται σε περιοχές οι οποίες συνδέονται με τους πολιτιστικούς χώρους που παρουσιάζουν ιδιαίτερα ιστορικά και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά.

Δίνεται έμφαση στην ενίσχυση των πολιτιστικών εκδηλώσεων που λαμβάνουν χώρα στην εκάστοτε περιοχή ή σε επίπεδο πόλης.

Μελέτη των δυνατοτήτων που υπάρχουν για οργάνωση μη μόνιμων εκδηλώσεων είτε εντός είτε κοντά σε μνημεία, με βασική προϋπόθεση την ασφάλειά τους.

- Οργάνωση «διαδρομών πολιτισμικής διαχρονικότητας»

Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό εφαρμόζονται τα παρακάτω:

Γίνεται προώθηση προγραμμάτων με σκοπό να οργανωθούν πολιτιστικοί περίπατοι σε συνδυασμό με επισκέψεις σε μνημεία. Οι εν λόγω διαδρομές είναι συνδεδεμένες με τον πολεοδομικό ιστό καθώς επίσης και με το αστικό πράσινο. Αναλυτικότερα, τα προγράμματα συνυφαίνονται με στοιχεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος και εστιάζουν στους κύριους άξονες, οι οποίοι είναι το κεντρικό πολιτιστικό δίκτυο της Αττικής.

Λαμβάνει χώρα το πρόγραμμα σύνδεσης και ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων.

Πραγματοποιείται ανάδειξη τόσο του Μεγάλου Αρχαιολογικού Περιπάτου όσο και των κυριότερων πολιτισμικών χώρων της Αθήνας.

1.5 Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές πλαίσιο

Η παγκόσμια κοινότητα εστιάζει σε ζητήματα, τα οποία αφορούν την προστασία, την προβολή αλλά και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για αυτούς τους λόγους έχουν δημιουργηθεί φορείς και όργανα που είναι αρμόδια. Ειδικότερα, έχουν ως κύρια αρμοδιότητα τη διασφάλιση των απαραίτητων συνθηκών, για την ενιαία αντιμετώπιση των προαναφερθέντων ζητημάτων (Παπαδοπούλου και Γκιζάρη, 2008).

Η UNESCO συνιστά τον μεγαλύτερο οργανισμό, ο οποίος εμπλέκεται στην εν λόγω διαδικασία και συμμετέχουν στη διαδικασία πολλά κράτη ανά τον κόσμο. Ειδικότερα, πρόκειται για τον Εκπαιδευτικό, Επιστημονικό και Πολιτικό Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος κατά τη διάρκεια της Παγκόσμιας Διάσκεψης Πολιτιστικής Πολιτικής, που διεξήχθη το έτος 1982 στο Μεξικό, αναφέρθηκε στις κύριες αρχές διαχείρισης του πολιτιστικού κεφαλαίου (Courtier της UNESCO, 1999).

Έπονται οι δύο σημαντικότεροι άξονες της UNESCO σε ότι αφορά στον τομέα του πολιτισμού (Παπαδοπούλου και Γκιζάρη, 2008):

- Η προστασία και η αξιοποίηση της παγκόσμιας πολιτιστικής καθώς επίσης και φυσικής κληρονομιάς.
- Η προβολή των πολιτισμών.

Είναι αξιοσημείωτο, πως η δράση του εν λόγω οργανισμού, σχετικά με τον πρώτο άξονα, θεσμοθετήθηκε στο πλαίσιο της «Σύμβασης για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς», έχοντας ως συντονιστή την Επιτροπή για την Παγκόσμια Κληρονομιά.

Η συγκεκριμένη Συνθήκη αποσκοπεί στην προάσπιση της παγκόσμιας κληρονομιάς βάσει του «Καταλόγου Πολιτιστικής Κληρονομιάς», όπου συγκαταλέγονται μνημεία ύψιστης σημασίας.

Σ αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί, πως τα προγράμματα τα οποία λαμβάνουν χώρα εντός αυτού του πλαισίου, από το έτος 1992, συντονίζονται από το Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς που έχει αναπτύξει η UNESCO.

Ως τεχνικός σύμβουλος της UNESCO σε ότι αφορά στην προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς έχει οριστεί το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών, το ICOMOS. Πρόκειται για έναν έγκυρο διεθνή και μη κυβερνητικό οργανισμό, ο οποίος εστιάζει στην προώθηση τόσο της θεωρίας και της μεθοδολογίας, όσο της τεχνολογίας αλλά και της ενημέρωσης σχετικά με την προστασία όπως επίσης και την ανάδειξη των ιστορικών μνημείων παγκοσμίως (Παπαδοπούλου και Γκιζάρη, 2008).

Υπό αυτό το πλαίσιο και έχοντας την ιδιότητά του τεχνικού συμβούλου της UNESCO, μελετά τις προτάσεις που γίνονται από τις χώρες που είναι μέλη της, αναφορικά με την προσθήκη εθνικών μνημείων στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς,

Ακόμη, η UNESCO με τη σύσταση 21 Διεθνών Ειδικών Επιστημονικών Επιτροπών, ασχολείται με τη μελέτη εξειδικευμένων ζητημάτων, όπως είναι μεταξύ άλλων η παραδοσιακή αρχιτεκτονική και οι Πολιτιστικές Διαδρομές.

Επιπροσθέτως, η UNESCO και το ICOMOS έχουν προβεί στην καθιέρωση από το έτος 1983 της 18^η Απριλίου σαν «Παγκόσμια Ημέρα Πολιτιστικής Κληρονομιάς», προκειμένου να ευαισθητοποιηθούν οι πολίτες σε παγκόσμιο επίπεδο αναφορικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ειδικότερα, διοργανώνουν εκδηλώσεις όχι μόνο για τη σημασία, αλλά και για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα μνημεία, προάγοντας την αναγκαιότητα προστασίας τους καθώς επίσης και της ένταξής τους στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου.

Ακόμη και σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν συσταθεί οργανισμοί και λαμβάνουν χώρα σχετικές δράσεις. Ακολουθούν τα δύο επίπεδα δομών, όπου λαμβάνει χώρα η διαχείριση του πολιτισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Παπαδοπούλου και Γκιζάρη, 2008):

1. Το διευρωπαϊκό/ διακρατικό επίπεδο, το οποίο σχετίζεται με διεθνείς οργανισμούς υπό τη μορφή συλλογικών δομών, που συντίθεται από κράτη - μέλη.
2. Το κρατικό επίπεδο, το οποίο σχετίζεται με τη διαχείριση του πολιτισμού εντός του πλαισίου των πολιτικών ενός κράτους. Επίσης, περιλαμβάνει δομές, οι οποίες συνυφαίνονται τόσο με το κέντρο της εξουσίας όσο και με την περιφέρεια.

Πέρα από τα ανωτέρω επίπεδα, υπάρχουν και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί, οι οποίοι αφορούν την ιδιωτική πρωτοβουλία και δεν παρουσιάζουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα. Οι εν λόγω οργανισμοί δραστηριοποιούνται είτε σε τοπικό και κρατικό επίπεδο είτε σε διεθνές επίπεδο.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το Συμβούλιο της Ευρώπης συγκαταλέγεται μεταξύ των κυριότερων διακρατικών δομών που αφορούν την πολιτιστική πολιτική στην Ευρώπη. Το Συμβούλιο συστάθηκε με την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Σύμβασης το έτος 1954 από 18 μέλη, αναπτύσσοντας το θεσμικό πλαίσιο για κοινή δράση αναφορικά με την πολιτιστική κληρονομιά (Παπαδοπούλου και Γκιζάρη, 2008).

Ειδικότερα, το Συμβούλιο αναπτύσσει και εφαρμόζει δράσεις σε τομείς οι οποίοι σχετίζονται με την πολιτιστική συνεργασία αλλά και με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς δια μέσου δικτύων και επιτροπών, αλλά και προγραμμάτων.

Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορούν να αναφερθούν οι «Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Διαδρομές» αλλά και το πρόγραμμα «Ευρώπη – Μία Κοινή Κληρονομιά», το οποίο δε συνυφίνεται μόνο με την ιδέα της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας, αλλά και με την προστασία του περιβάλλοντος, αποσκοπώντας στην ευαισθητοποίηση των πολιτών μέσω της δραστηριοποίησης πολιτικών, πολιτισμικών και επιχειρηματικών προσωπικοτήτων.

Ενδεικτικά κάποιες δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι οι θεσμοί της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης». Αυτή η δράση θεσπίστηκε το έτος 1985 έπειτα από σχετική πρόταση της Υπουργού Πολιτισμού Μ.Μερκούρη, προκειμένου να προσεγγίσει ευρωπαϊκούς λαούς και συνάμα να αξιοποιήσει την πολυμορφία που παρουσιάζουν οι πόλεις στην Ευρώπη (Παπαδοπούλου και Γκιζάρη, 2008).

Αναφορικά με την Ελλάδα, ως υπεύθυνος κρατικός φορέας, ο οποίος ασχολείται με ζητήματα στον τομέα του πολιτισμού καθίσταται το Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού. Σχετικά με τους βασικούς άξονες ανάπτυξης της πολιτιστικής του πολιτικής εστιάζουν τόσο στη διατήρηση όσο και την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως επίσης και στην ανάδειξη του σύγχρονου πολιτισμού της χώρας. Το Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού έχει αναλάβει την αρμοδιότητα της προστασίας του αρχαιολογικού πλούτου, με την σύμπραξη των τοπικών κοινωνιών.

Ακόμη, η Τοπική και Περιφερειακή αυτοδιοίκηση αποτελούν βασικούς συνεταιίρους στον πολιτιστικό τομέα μέσω οικονομικής βοήθειας, φύλαξης και προβολής των πολιτιστικών χώρων της εκάστοτε περιοχής.

Εκτός από τους δημόσιους φορείς, δραστηριοποιούνται στο χώρο του πολιτισμού και ιδιωτικά πολιτιστικά ιδρύματα, σύλλογοι, σωματεία, αλλά και πολιτιστικά ιδρύματα τραπεζών. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι δυνατόν να γίνει αναφορά στο ελληνικό τμήμα του ICOMOS, το οποίο συστάθηκε το έτος 1972 και εδρεύει στην Αθήνα, διαθέτοντας και περιφερειακά τμήματα, στη Θεσσαλονίκη, την Κρήτη και το Αργίτιο (Παπαδοπούλου και Γκιζάρη, 2008).

1.6 Διαχείριση κινδύνου πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη

Σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης συνιστά ένα πλούσιο και ποικίλο μωσαϊκό πολιτιστικών και δημιουργικών εκφράσεων. Ειδικότερα, αποτελεί μια κληρονομιά από προηγούμενες γενιές Ευρωπαίων και μια κληρονομιά

για τους επόμενους. Σε αυτή συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων οι φυσικοί και αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία και τα μνημεία, τα έργα τέχνης, τα λογοτεχνικά και τα μουσικά έργα, όπως επίσης συγκαταλέγεται και ο άυλος πολιτισμός, που περιλαμβάνει τις γνώσεις και παραδόσεις των πολιτών της Ευρώπης.

Αναφορικά με την πολιτική στον εν λόγω τομέα είναι κατά κύριο λόγο ευθύνη των κρατών μελών, των περιφερειακών και τοπικών αρχών. Εντούτοις, η ΕΕ έχει δεσμευτεί να διαφυλάξει και να ενισχύσει την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης μέσω ορισμένων πολιτικών και προγραμμάτων (EuropeanCommission, 2021).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί, πως η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) επενδύει στην ανάπτυξη ευρωπαϊκής εμπειρογνωμοσύνης στον τομέα αυτό μέσω του προγράμματος έρευνας και καινοτομίας της ΕΕ, Horizon 2020, και του Κοινού Κέντρου Ερευνών (ΚΚΕρ) της Επιτροπής (EuropeanCommission, 2020).

Ειδικότερα, τη χρονική περίοδο 2014 - 2020, το εν λόγω πρόγραμμα επένδυσε περίπου 500 εκατομμύρια ευρώ σε ερευνητικές δράσεις που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά. Μια ανασκόπηση πολιτικής με τίτλο «Καινοτομία στην Έρευνα Πολιτιστικής Κληρονομιάς» που έλαβε χώρα το Μάρτιο του 2018 περιγράφει τις τελευταίες εξελίξεις αιχμής γύρω από αυτές τις δράσεις.

Τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δρομολογήσει διάφορες δράσεις στο πλαίσιο του προγράμματος, ορισμένες εκ των οποίων έλαβαν χώρα ταυτόχρονα με το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Αυτές περιλαμβάνουν τις ακόλουθες προσκλήσεις για δράσεις έρευνας και καινοτομίας(EuropeanCommission, 2020):

- «αύξηση της ανθεκτικότητας και της βιώσιμης ανοικοδόμησης ιστορικών περιοχών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και των επικίνδυνων γεγονότων» (increase resilience and sustainable reconstruction of historic areas to cope with climate change and hazard events) με σκοπό την ανακατασκευή των κατεστραμμένων ιστορικών περιοχών μετά από καταστροφές.
- «Αποκλειστική και βιώσιμη ανάπτυξη μέσω των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών και των τεχνών» (Inclusiveandsustainablegrowththroughculturalandcreativeindustriesandthearts

) με σκοπό να παράσχει επιστημονικά στοιχεία σχετικά με το σχεδιασμό μιας πιο συνεκτικής ευρωπαϊκής βιομηχανικής πολιτικής.

- «Ψηφιοποίηση, ψηφιακή ενιαία αγορά και ευρωπαϊκός πολιτισμός: νέες προκλήσεις για τη δημιουργικότητα, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα πνευματικά δικαιώματα» (Digitisation, DigitalSingleMarketandEuropeanculture: newchallengesforcreativity, intellectualpropertyrightsandcopyright) με σκοπό να αξιολογηθεί ο αντίκτυπος της ψηφιοποίησης στην πρόσβαση σε ευρωπαϊκά πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες.
- «Καινοτόμες προσεγγίσεις για την αστική και περιφερειακή ανάπτυξη μέσω του πολιτιστικού τουρισμού» (Innovativeapproachestourbanandregionaldevelopmentthroughculturaltourism) με στόχο την κατανόηση του πολιτιστικού τουρισμού στην Ευρώπη.
- «Η κοινωνική αξία του πολιτισμού και ο αντίκτυπος των πολιτιστικών πολιτικών στην Ευρώπη» (ThesocietalvalueofcultureandtheimpactofculturalpoliciesinEurope) με στόχο την παροχή νέων μεθοδολογιών και στατιστικών δεδομένων σε ότι αφορά στην κοινωνική αξία του πολιτισμού.
- «Συνεργατικές προσεγγίσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς για κοινωνική συνοχή» (Collaborativeapproachestoculturalheritageforsocialcohesion) με στόχο την προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και την κοινωνική συνοχή στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- «Κοινωνική Πλατφόρμα για την υπό εξαφάνιση πολιτιστική κληρονομιά και για την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών» (SocialPlatformonendangeredculturalheritageandonillicittraffickingofculturalgoods).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν αναπτυχθεί διάφορα μέσα καθώς επίσης και προγράμματα που έχουν ως σκοπό τόσο την πρόληψη όσο και την αντιμετώπιση περιπτώσεων έκτακτης ανάγκης. Καθίσταται αξιοσημείωτο, πως αρκετές γενικές διευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ασχολούνται με το ζήτημα της διαχείρισης αυτών των μέσων. Έπεται η παρουσίαση των κυριότερων μηχανισμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021):

- Μηχανισμός πολιτικής προστασίας της ΕΕ (EUCPM)

Μέσω της προστασίας η οποία εξασφαλίζεται από τον συγκεκριμένο μηχανισμό η κάλυψη των ανθρώπων, του περιβάλλοντος αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η περίπτωση, που ο EUCPM προέβη σε αξιολόγηση των ζημιών οι οποίες προκλήθηκαν λόγω πυρκαγιά στον καθεδρικό ναό Notre-Dame κατά το έτος 2019 και εν συνεχεία πρότεινε δραστηριότητες για την αποκατάστασή του.

Προκειμένου να ενεργοποιηθεί η προστασία, η εκάστοτε χώρα που βρίσκεται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι απαραίτητο να αποστείλει σχετικό αίτημα προς το Κέντρο Συντονισμού Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών.

- Copernicus

Αναφορικά με τις υπηρεσίες Copernicus παρέχουν βοήθεια στα κράτη μέλη της ΕΕ με σκοπό να διαχειρίζονται τον αντίκτυπο που φέρουν οι γεωκίνδυνοι. Ακόμη, το Copernicus παρέχει βοήθεια σε χώρες που αντιμετωπίζουν ακραία μετεωρολογικά συμβάντα σε μη κατοικημένες περιοχές και παρέχει χάρτες με δορυφορικά δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

- Έργο STORM

Το συγκεκριμένο έργο έλαβε χρηματοδότηση εντός του πλαισίου του προγράμματος «Ορίζων 2020» με σκοπό να παρέχει εργαλεία λήψης αποφάσεων σε φορείς της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς για την αντιμετώπιση τόσο της κλιματικής αλλαγής όσο και των φυσικών κινδύνων.

- Έργο Hyperion

Το εν λόγω έργο αποσκοπεί στην αξιοποίηση ήδη υπαρχόντων εργαλείων, υπηρεσιών καθώς επίσης και τεχνολογιών με σκοπό την παροχή μιας πλήρους πλατφόρμας για την αξιολόγηση της ανθεκτικότητας σε ότι αφορά στην αντιμετώπιση κινδύνων, προκειμένου να παρέχεται πιο αποτελεσματική και ταχεία αντίδραση, αλλά και βιώσιμη ανασυγκρότηση των ιστορικών μνημείων και περιοχών.

1.7Η σχέση μεταξύ της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και του περιβάλλοντος

Ο Hoang(2020) σημειώνει πως δεν είναι πάντοτε δυνατό η διατήρηση ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς να συμβαδίζει με την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, ειδικά στον αστικό χώρο. Αυτό ισχύει τόσο για τις αναπτυγμένες όσο και

για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Σε πολλές περιπτώσεις, αυτή η σύγκρουση σταματάει με την πλευρά της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης να υπερισχύει.

Ωστόσο, με μια πιο προσεκτική εξέταση, η διατήρηση και η προώθηση των αξιών της πολιτιστικής κληρονομιάς και η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη δεν είναι δύο αντίθετες πλευρές αλλά αποτελούν μια ενιαία οντότητα, έχοντας ως κοινό στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Αναλυτικότερα, η πολιτιστική κληρονομιά είναι αναντικατάστατο κομμάτι της ιστορίας. Εξαιτίας αυτού, αν αλλάξει με οποιονδήποτε τρόπο σχήμα ή μορφή, τότε η αξία και η αυθεντικότητα της χάνεται. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να τηρηθούν αυστηρά οι αποφάσεις του νόμου για την πολιτιστική κληρονομιά σχετικά με τους χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς. Υπό αυτό το πλαίσιο, τα πολιτιστικά κειμήλια που ανακαλύπτονται κατά την κατασκευή κοινωνικοοικονομικών έργων, πρέπει να δοθούν σε αρμόδιους οργανισμούς για τη διαχείριση της κληρονομιάς, που θα βοηθήσει στην επίλυση του προβλήματος της διατήρησης και της ανάπτυξης (OthmanandElsaay, 2018).

Σε κάποιες χώρες του κόσμου, για την εναρμόνιση της συντήρησης των πολιτιστικών και αρχαιολογικών χώρων και την κατασκευή έργων κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, εφαρμόζεται μία από τις παρακάτω λύσεις. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η Γαλλία (Hoang, 2020):

- Στην περίπτωση που το κειμήλιο έχει προσδιοριστεί ότι έχει ιδιαίτερη αξία και υπάρχει οικονομικό και τεχνολογικό όφελος από τη διατήρηση και την προώθησή του απευθείας στον χώρο, τότε λαμβάνει χώρα ένα έργο συντήρησης επί τόπου που ονομάζεται «Υπαίθριο μουσείο» για περιήγηση στα αξιοθέατα, ενισχύοντας τον τουρισμό.
- Στην περίπτωση που το κειμήλιο έχει καθοριστεί ότι έχει σημαντική αξία, αλλά δεν είναι κατάλληλο για επιτόπια συντήρηση, τότε τα ευρήματα μπορούν να διατηρηθούν και να εκτεθούν σε μουσείο και να καλυφθεί ολόκληρη η επιφάνεια της ανασκαφής με γεωύφασμα και άμμο και να παραδοθεί η περιοχή στον ιδιοκτήτη του έργου. Ενώ, σε επόμενη ανασκαφή πρέπει να υπάρχουν πινακίδες που να σηματοδοτούν το ορόσημο.
- Στην περίπτωση που το κειμήλιο έχει αξία και είναι ακατάλληλο να διατηρηθεί επί τόπου, αλλά θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στη δημιουργία

κοινωνικοοικονομικών αναπτυξιακών έργων, όπως είναι παραδείγματος χάριν η κατασκευή δρόμων, αμέσως μετά την ολοκλήρωση της αρχαιολογικής ανασκαφής, όλα τα ευρήματα θα πρέπει να μεταφερθούν στο μουσείο για να συνεχιστεί η έρευνα, η προβολή και η προώθηση τους. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να γεμίσουν οι οπές ανασκαφής και στη συνέχεια να παραδοθούν στον ιδιοκτήτη του έργου για να συνεχίσει την κατασκευή των αναπτυξιακών έργων.

Επιπροσθέτως, οι διεθνείς οργανισμοί έχουν δώσει τις συστάσεις τους. Αναλυτικότερα, προβλέπεται πως κατά τη χάραξη πολιτικών και την υλοποίηση έργων κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, θα πρέπει να υπάρχει συμβολή από τους διαχειριστές, τους ιδιοκτήτες έργων, τους ειδικούς του τομέα και τις κοινότητες που επηρεάζονται από το έργο. Ο ενεργός συντονισμός μεταξύ αυτών των μερών θα διασφαλίσει τη νομιμότητα και την πρακτικότητα στην αρμονική επίλυση της σχέσης μεταξύ της διατήρησης της κληρονομιάς και της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης (OthmanandElsaay, 2018).

1.8 Αντίληψη της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην αειφόρο ανάπτυξη

Σε κάθε χώρα ανά τον κόσμο, υπάρχουν πολλές διαφορετικές προοπτικές για την ανάπτυξη τους, στις οποίες υπάρχει η τάση να θεωρούνται τα θεμέλια της οικονομίας, της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ωστόσο, η ανάπτυξη καθιστά ένα πολύπλοκο πολυδιάστατο πρόβλημα. Για την επίλυση αυτού του προβλήματος, είναι επιτακτική ανάγκη να εξεταστεί η αλληλεπίδραση μεταξύ των ανωτέρω τομέων. Επιπλέον, η ανάπτυξη προέρχεται από τις ιδιότητες του ανθρώπου, την ευφυΐα, τη δημιουργικότητα και την ανθρωπιά, που αποτυπώνονται στην πολιτιστική κληρονομιά.

Στη σημερινή εποχή υπάρχει η τάση για διατήρηση και προώθηση των αξιών της πολιτιστικής κληρονομιάς, όχι μόνο της απτής αλλά και της άυλης. Σύμφωνα με τη Σύμβαση της UNESCO που υπεγράφη το έτος 2003 για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι κοινότητες, οι ομάδες ανθρώπων και τα άτομα ως μονάδες, διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην προστασία και τη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Hoang, 2020).

Φυσικά, ιστορικά ή πολιτιστικά κειμήλια αποτελούν στοιχεία του παρελθόντος, αλλά καθώς υπάρχουν στη σύγχρονη εποχή, πρέπει να σχετίζονται με

τους ανθρώπους της εποχής για να γίνουν ένα οργανικό μέρος της σύγχρονης ζωής. Κατά τη διαδικασία υλοποίησης έργων διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι απαραίτητο να ενισχυθεί τόσο η ευαισθητοποίηση όσο και η κατανόηση της αξίας της κληρονομιάς για την τοπική κοινότητα, με απώτερο σκοπό να κατανοηθεί η ευθύνη τους αναφορικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πρακτικές δράσεις, όπως η εκπαίδευση μελλοντικών τεχνιτών, η παροχή νέων μελών στην κοινότητα σχετικά με την κληρονομιά, η άμεση διδασκαλία των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την προσαρμογή της κληρονομιάς τους στον τουρισμό κρίνονται αναγκαίες στη διαδικασία προώθησης και διατήρησης της κληρονομιάς.

Επιπλέον, οι πολιτιστικοί και ιστορικοί χώροι είναι σημαντικό να θεωρούνται σαν ένα είδος μη ανανεώσιμου "πόρου". Με τη συμβολή παραδοσιακών τεχνικών λύσεων αλλά και της σύγχρονης επιστήμης και τεχνολογίας, είναι δυνατό να διατηρηθεί η αυθεντικότητα και η ακεραιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η διατήρηση και εκμετάλλευση της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς με υπεύθυνο τρόπο για τη βιώσιμη κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, σημαίνει διατήρηση αυτού του είδους των «μη ανανεώσιμων πόρων» για τις μελλοντικές γενιές. Από την άλλη πλευρά, το φαινόμενο των αποκαταστάσεων που στρεβλώνουν την αξία του μνημείου αποτελεί ένα πρόβλημα (Hoang, 2020).

Η αιτία μπορεί συχνά να οφείλεται στον ιδιοκτήτη της κληρονομιάς, ο οποίος ενδέχεται να μη γνωρίζει την πραγματική αξία της και να μη συμμορφώνεται με τον Νόμο για την Πολιτιστική Κληρονομιά για τη διατήρηση και αποκατάσταση της. Αυτά τα λάθη υποβαθμίζουν την πολιτιστική αξία της κληρονομιάς και προκαλούν άμεση ζημιά στη βιώσιμη ανάπτυξη. Όπως ανέφερε η Παγκόσμια Διακήρυξη της UNESCO για την Πολιτιστική Ποικιλότητα, είναι αναγκαίο η κληρονομιά σε όλες τις μορφές της να διατηρηθεί, να προωθηθεί και να μεταδοθεί στις επόμενες γενιές σαν μια σημαντική βάση δεδομένων εμπειριών και ανθρώπινων προσδοκιών, με σκοπό να ενισχυθεί η δημιουργικότητα σε κάθε μορφή και να ανθίσει ο διάλογος μεταξύ πολιτισμών.

Είναι αξιοσημείωτο, πως όλοι οι τύποι πολιτιστικής κληρονομιάς χρήζουν μιας μοναδικής προσέγγισης και μεθόδου διατήρησης. Τόσο η διατήρηση όσο και η προώθηση των αξιών της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν ωφελούνται μόνο από τα ερευνητικά αποτελέσματα των κοινωνικών επιστημών (π.χ. ιστορία, αρχαιολογία),

αλλά και από συνεισφορές των φυσικών επιστημών (π.χ. βιολογία και γεωλογία,). Ως εκ τούτου, προκειμένου να διατηρηθεί και να προωθηθεί η αξία των μνημείων της πολιτιστικών κληρονομιών υπό τον αντίκτυπο των φυσικών καταστροφών και της κλιματικής αλλαγής, οι οργανισμοί που τα διαχειρίζονται άμεσα πρέπει να συμβάλλουν στην εξεύρεση επιστημονικών λύσεων για τον περιορισμό των βλαβερών συνεπειών των φυσικών καταστροφών και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή (Hoang, 2020).

1.9 Εκπαίδευση και πολιτιστική κληρονομιά

Σύμφωνα με σχετική έρευνα, το 88 % των πολιτών στην Ευρώπη πιστεύει, πως η πολιτιστική κληρονομιά είναι σημαντικό να διδάσκεται στα σχολεία, διότι μέσω αυτής μαθαίνουν οι μαθητές σημαντικές πληροφορίες τόσο για την ιστορία όσο και τον πολιτισμό μας.

Η κεντρική ιδέα της εκπαίδευσης στην πολιτιστική κληρονομιά αφορά την παροχή ευκαιριών για συμμετοχή σε εμπειρίες με σκοπό την απόκτηση νέων δεξιοτήτων. Μέσω της άμεσης επαφής με την πολιτιστική κληρονομιά, κατακτιούνται τόσο γνώσεις όσο και δεξιότητες από τους εκπαιδευόμενους αναφορικά με ζητήματα που συνυφαίνονται με τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Υπό αυτό το πλαίσιο, η στήριξη της εκπαίδευσης στο συγκεκριμένο τομέα αποτελεί έναν από τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και λαμβάνουν χώρα διάφορες πρωτοβουλίες για τη διδασκαλία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ορισμένες εκ των οποίων παρατίθενται παρακάτω (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021):

- eTwinning (ηλεκτρονική αδελφοποίηση)

Πρόκειται για μια δικτυακή πύλη, που στην ουσία συνιστά μια κοινότητα των ευρωπαϊκών σχολείων. Πιο συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να αναζητούν μια εισαγωγή τόσο στην ερμηνεία όσο και την εκμάθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, διαβάζοντας το διαδικτυακό βιβλίο eTwinning με τίτλο «Μαθαίνοντας από το παρελθόν, σχεδιάζοντας το μέλλον μας». Αυτό το βιβλίο περιλαμβάνει τα εξής:

-Ιδέες αλλά και δραστηριότητες με σκοπό την εισαγωγή της πολιτιστικής κληρονομιάς στις σχολικές τάξεις.

-Παραδείγματα έργων eTwinning τα οποία καθιστούν πηγή έμπνευσης για μαθητές όλων των ηλικιών, από 3 έως 19 ετών.

-Παραδείγματα σχολείων eTwinning τα οποία αποτελούν μέλη ενός δικτύου σχολείων της Εκπαιδευτικής, Επιστημονικής και Επιμορφωτικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO).

- School Education Gateway (Πύλη σχολικής εκπαίδευσης)

Αναφορικά με την πύλη σχολικής εκπαίδευσης καθιστά μια διαδικτυακή πλατφόρμα της Ευρώπης που ασχολείται με ζητήματα σχολικής εκπαίδευσης. Είναι αξιοσημείωτο πως η πλατφόρμα συμπεριλαμβάνει μεταξύ άλλων, ειδικά εργαστήρια και δυνατότητα ανταλλαγής πληροφοριών.

- DiveIntoHeritage - Βουτιά στην κληρονομιά

Πρόκειται για ένα έργο, που αναπτύχθηκε εντός του πλαισίου του ευρωπαϊκού έτους πολιτιστικής κληρονομιάς και σε αυτό συμμετείχαν εθελοντές με σκοπό την κατάρτιση, έλαβαν χώρα συναντήσεις, ταξίδια καθώς επίσης και άλλες δραστηριότητες. Μέσω αυτού του έργου, οι συμμετέχοντες δεν έμαθαν μόνο να αναγνωρίζουν τον πολιτιστικό πλούτο, αλλά έμαθαν και να αναλαμβάνουν την ευθύνη για την προστασία και τη διαφύλαξη της κληρονομιάς για τις επόμενες γενιές. Το έργο χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση εντός του πλαισίου του προγράμματος Erasmus+.

- Συμμετοχή νεολαίας για χωρίς αποκλεισμούς, βιώσιμη Ευρώπη

Πρόκειται για ένα έργο που προέκυψε από τη συνεργασία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και UNESCO, βοηθώντας τα σχολεία να προβούν στην χαρτογράφηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και να την εντάξουν στα προγράμματα σπουδών των σχολείων. Αναλυτικότερα, έλαβαν χώρα πιλοτικά έργα σε 10 σχολεία, με την ειδική καθοδήγηση εκπαιδευτή της UNESCO. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας που υλοποιήθηκε στα σχολεία και βάσει των διδαγμάτων που αντλήθηκαν μέσω των έργων, θα διατεθεί μαθησιακό υλικό με σκοπό την υποστήριξη των εκπαιδευτικών

σχετικά με την ενσωμάτωση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε σχολικές καθώς επίσης και σε εξωσχολικές δραστηριότητες.

- INCREAS

Το εν λόγω έργο εστιάζει στην ενίσχυση των ευκαιριών απασχόλησης αλλά και στην προώθηση της βιώσιμης πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες στο συγκεκριμένο έργο αναπτύσσουν καινοτόμες αλλά και δημιουργικές εκπαιδευτικές λύσεις σε ότι αφορά στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμπεριλαμβανομένων ψηφιακών δεξιοτήτων, εργαστήρια αλλά και επισκέψεων μελέτης.

Ακόμη, πρόκειται να αναπτυχθεί στην Αυστρία ένα πρωτότυπο του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Κέντρου Ικανοτήτων για Περιουσιακά Στοιχεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς (EUComp-Centre), που θα δίνει έμφαση σε ικανότητες οι οποίες συνυφαίνονται με την αρχιτεκτονική κληρονομιά. Το εν λόγω έργο χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση εντός του πλαισίου του προγράμματος Δημιουργική Ευρώπη.

- CHARTER

Σχετικά με τις «Δράσεις πολιτιστικής κληρονομιάς για τη βελτίωση της κατάρτισης, της εκπαίδευσης και των επαγγελματικών ρόλων» (CulturalHeritageActionstoRefineTraining, EducationandRoles, CHARTER) έχουν ως σκοπό τον εντοπισμό αλλά και τη γεφύρωση του χάσματος δεξιοτήτων που υπάρχει ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τον επαγγελματικό κόσμο, δια μέσου της δημιουργίας ενός πίνακα προκειμένου να αποτυπωθούν οι δεξιότητες στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπροσθέτως, αναμένεται να δημιουργήσει μια τομεακή στρατηγική δεξιοτήτων με τη σύνταξη ενός χάρτη πορείας του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτό το σχέδιο συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του Erasmus.

1.10 Διεθνείς διαστάσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η ΕΕ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά και πιο συγκεκριμένα, η ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό του έτους 2018 εστιάζει στην προώθηση του πολιτισμού σαν βασικό στοιχείο των διεθνών σχέσεων της ΕΕ. Το θεμέλιο της διεθνούς πολιτιστικής συνεργασίας της ΕΕ καθίσταται η κοινή ανακοίνωση «Προς μια στρατηγική της ΕΕ για διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις», η οποία εκδόθηκε κατά το έτος 2016. Μεταξύ των κύριων στόχων της στρατηγικής συγκαταλέγεται η ενδυνάμωση της διεθνούς συνεργασίας σε ότι αφορά στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Η συγκεκριμένη κοινή ανακοίνωση έχει ως βάση την προηγούμενη ανακοίνωση της Επιτροπής και ειδικότερα την ανακοίνωση του έτους 2014 με τίτλο «Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης». Μέσω αυτής, η ΕΕ δεσμεύεται για την προώθηση της συνεργασίας σχετικά με τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, προάγει την προστασία της σε συνεργασία με διάφορους οργανισμούς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και την UNESCO.

Καθίσταται αξιοσημείωτο, πως η ΕΕ αναγνωρίζει πως η πολιτιστική κληρονομιά είναι μια ύψιστης σημασίας έκφραση της πολιτιστικής πολυμορφίας και κατ' επέκταση της αρμόζει ιδιαίτερη προσοχή. Σε αυτό το έργο, ο ρόλος της ΕΕ είναι καίριος ώστε να επιτευχθεί η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από δραστηριότητες κατάρτισης και μεταφοράς γνώσεων σε παγκόσμιο επίπεδο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, η ΕΕ προέβη στην αποτελεσματική εφαρμογή των αρχών της ΕΕ για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις κατά το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το ίδιο έτος εορτάστηκε η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης, παγκοσμίως, έχοντας την υποστήριξη όχι μόνο των αντιπροσωπειών της ΕΕ, αλλά και τη συνεργασία τρίτων χωρών, αποσκοπώντας στην ευρύτερη προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έχοντας ως βάση τα εν λόγω επιτεύγματα, το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Δράσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά λειτουργεί στα παρακάτω επίπεδα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021):

1. Σε συνεργασία στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, έχοντας ως στόχο ορισμένες γεωγραφικές ζώνες.
2. Κάνοντας οριζόντιες δράσεις διεθνώς.

1.11 Τουρισμός και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Είναι άξιο αναφοράς, πως ο τουρισμός καθίσταται ένας σημαντικός τρόπος ο οποίος μπορεί να συμβάλλει στην προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και την παροχή πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά. Εντούτοις, συνεπάγεται ορισμένες προκλήσεις που συνυφαίνονται με τον συνωστισμό, την πολιτισμική ιδιοποίηση όπως επίσης και την απώλεια της αυθεντικότητας. Επιπροσθέτως, αν και ο τουρισμός παρέχει χρήματα και θέσεις εργασίας, είναι δυνατόν να φέρει και αρνητικές συνέπειες στη ζωή των κατοίκων. Λόγω την ενδεχόμενων αρνητικών επιπτώσεων που μπορεί να φέρει ο υπερτουρισμός στην πολιτιστική κληρονομιά, από κάποιες τοπικές κοινότητες έχουν αντιταχθεί στον τουρισμό και τις πτυχές αυτού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Ακόμη, ο βιώσιμος πολιτιστικός τουρισμός παρέχει μια νέα προοπτική, δεδομένου του γεγονότος πως όχι μόνο η πολιτιστική κληρονομιά αλλά και τις τοπικές κοινότητες τίθενται στο επίκεντρο σε ότι αφορά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Μάλιστα, στόχο του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού συνιστά η διασφάλιση της εφαρμογής κατάλληλων πρακτικών διατήρησης, στηρίζοντας ταυτόχρονα την τοπική οικονομία.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει αναφορά στο πρόγραμμα εργασίας που αφορά τον πολιτισμό. Το εν λόγω πρόγραμμα εγκρίθηκε από τα κράτη μέλη της ΕΕ και αφορούσε την περίοδο 2015-2018. Σε αυτό συγκαταλεγόταν ομάδα εργασίας η οποία απαρτιζόταν από ευρωπαίους εμπειρογνώμονες του κλάδου του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού εντός του πλαισίου επίτευξης ανοικτής μεθόδου συντονισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Στην έκθεση που ακολούθησε συμπεριλήφθηκαν εκτός από τον ορισμό του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού, οι συστάσεις αλλά και κατευθυντήριες γραμμές προς τους υπεύθυνους ανάπτυξης πολιτικής, καθώς επίσης και 27 περιπτώσιολογικές μελέτες με σκοπό την κατάδειξη των καλύτερων πρακτικών όχι μόνο για την υλική πολιτιστική κληρονομιά αλλά και για την άυλη. Έπονται ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα έργων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021):

- Έργο SPOT

Το συγκεκριμένο έργο έλαβε χρηματοδότηση στο πλαίσιο του προγράμματος με τίτλο «Ορίζων 2020», ώστε να δημιουργηθεί μια νέα προσέγγιση σχετικά με την κατανόηση τη διαχείριση καθώς επίσης και την προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού. Μέσω αυτού του έργου, επίσης, επιδιώκεται η ανάπτυξη των μη αναπτυγμένων περιοχών.

- SmartCulTour

Το εν λόγω έργο έλαβε χρηματοδότηση εντός του προγράμματος «Ορίζων 2020», με σκοπό τη ανάπτυξη των ευρωπαϊκών περιφερειών μέσω της αξιοποίησης πολιτιστικών υλικών και άυλων έργων στο πλαίσιο του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού.

- IMPACTOUR

Όπως και τα προαναφερθέντα, έτσι και το συγκεκριμένο έργο έλαβε χρηματοδότηση εντός του πλαισίου του προγράμματος «Ορίζων 2020» με σκοπό να έρχονται σε επαφή φορείς του πολιτιστικού τουρισμού και ερευνητές οι οποίοι έχουν να παρουσιάσουν νέες μεθόδους σε ότι αφορά στη στήριξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ευρώπη. Μέσω του έργου επιδιώκεται η ανάδειξη των πολιτισμών μειονοτικών περιοχών.

- Εξέχοντες Ευρωπαϊκοί Προορισμοί (EDEN)

Το έργο EDEN αποσκοπεί στην προώθηση προτύπων βιώσιμου τουρισμού στις χώρες της ΕΕ. Υπό αυτό το πλαίσιο, οι χώρες-εταίροι επιλέγουν και εν συνεχεία προωθούν διάφορους προορισμούς. Μέσω αυτού προωθούνται αναδυόμενοι και μη παραδοσιακοί προορισμοί. Επιπροσθέτως, λειτουργεί σαν πλατφόρμα για την ανταλλαγή πρακτικών μεταξύ των προορισμών που έχουν βραβευθεί.

Κεφάλαιο 2. Μονή Δαφνίου

2.1 Περιγραφή της Μονής

Εικόνα 1 – Η Μονή Δαφνίου¹

Η Μονή Δαφνίου είναι κτισμένη στις παρυφές του όρους Αιγάλεω και ειδικότερα στο άλσος Χαϊδαρίου. Πιο συγκεκριμένα, είναι χτισμένη σε κομβικό σημείο, όπου ενώνονται η Αθήνα και η Ελευσίνα. Πρόκειται για έναν βυζαντινό ναό, ενώ ο Πausanias υποστήριζε πως στην εν λόγω περιοχή υπήρχε το αρχαίο ιερό του Δαφνίου Απόλλωνα(Εφορία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, 2021).

Για την προστασία της Μονής έχει χτιστεί οχυρό με πύργους καθώς επίσης και επάλξεις, καλύπτοντας ένα περίβολο τετράγωνου σχήματος. Επίσης, διαθέτει δύο πύλες εισόδου, μία στην ανατολική πλευρά και μια στη δυτική του πλευρά. Καθεμία από τις τέσσερις πλευρές είναι μήκους 98 μέτρων και το πάχος ανέρχεται στο 1 μέτρο.

---

¹<https://www.driverstories.gr/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%B4%CE%B1%CF%86%CE%BD%CE%AF%CE%BF%CF%85/>

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί, πως πλέον η βόρεια πλευρά του εν λόγω περιβόλου παρουσιάζει τα κύρια χαρακτηριστικά τυπολογίας των τειχών. Ειδικότερα, διαθέτει τρεις προεξέχοντες τετραγωνικούς πύργους καθώς επίσης και εσωτερική τυφλή τοξοστοιχία, όπου διαμορφώνεται ο διάδρομος σε μήκος των τειχών και των επάλλξεων. Επίσης, το τείχος διαθέτει άλλους δύο πύργους, στη δυτική πλευρά που πλέον είναι ερειπωμένη και έναν πύργο εσωτερικό που βρίσκεται στην ανατολική πύλη.

Επίσης, κατά μήκος τόσο της βόρειας και της ανατολικής πλευράς όσο και της δυτικής πλευράς του οχυρού περιβόλου υπάρχουν ερείπια κτισμάτων, τα οποία θεωρείται πως αρχικά ήταν κελιά.

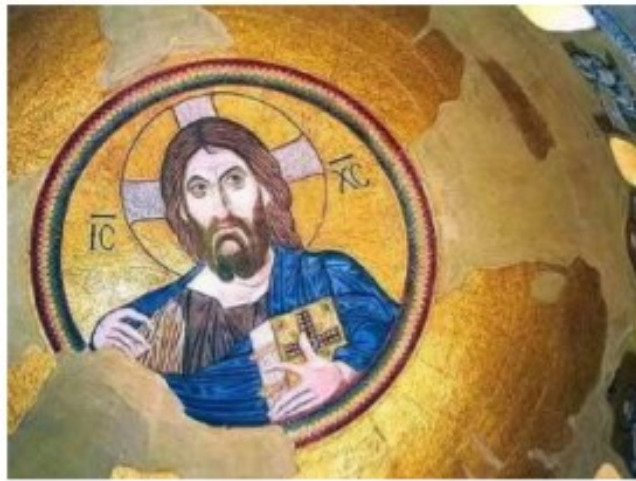
Ακόμη, εσωτερικά του οχυρού βρίσκεται το Καθολικό, δηλαδή ο ναός της Μονής. Αναλυτικότερα, στη νότια πλευρά του Καθολικού υπήρχε μια αυλή τετράγωνου σχήματος που διαθέτει τοξοστοιχίες αλλά και κελιά. Τόσο στη νότια όσο και τη δυτική πλευρά της αυλής, οι ανασκαφές που έλαβαν χώρα εντόπισαν αρχιτεκτονικά κτίσματα όπως λουτρό και βιβλιοθήκη. Ενώ, στη βόρεια πλευρά του Καθολικού υπάρχουν τα ερείπια βυζαντινής τραπεζαρίας.(Εφορία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, 2021).

2.2 Η ψηφιδωτή διακόσμηση της Μονής

Σχετικά με την ψηφιδωτή διακόσμηση της εν λόγω Μονής χρονολογείται περί τα τέλη του 11ου αιώνα και έχει εφαρμοστεί μία εκ των δημοφιλέστερων τεχνοτροπιών της συγκεκριμένης περιόδου. Αναλυτικότερα, για την ανάπτυξη των ψηφιδωτών της Μονής Δαφνίου εφαρμόστηκε για πρώτη φορά η κλασική παράδοση. Ειδικότερα, δείγματα αυτής της τεχνοτροπίας υπήρξαν μόνο στη ζωγραφική των χρόνων της Μακεδονικής Αναγέννησης, κατά τον 10ο αιώνα μ.Χ.. Πρόκειται για ελληνιστική τέχνη, που έχει ως κύρια στοιχεία τη χάρη και την ομορφιά, καταδεικνύοντας την κλασική παιδεία των εκπροσώπων της.

Ωστόσο, στη Μονή Δαφνίου μπορεί να δει κανείς το ψηφιδωτό του Παντοκράτορα που βρίσκεται στον τρούλο της, το ψηφιδωτό του Ιωάννη του Προδρόμου που βρίσκεται στην Πρόθεση, τα οποία ακολουθούν τα πρότυπα της αντικλασικής παράδοσης. Κατά κύριο λόγο τα ψηφιδωτά του Καθολικού ακολουθούν

τα κλασικά πρότυπα της ορθοδοξίας έπειτα από την περίοδο της εικονομαχίας (Χατζηδάκη, 1994).

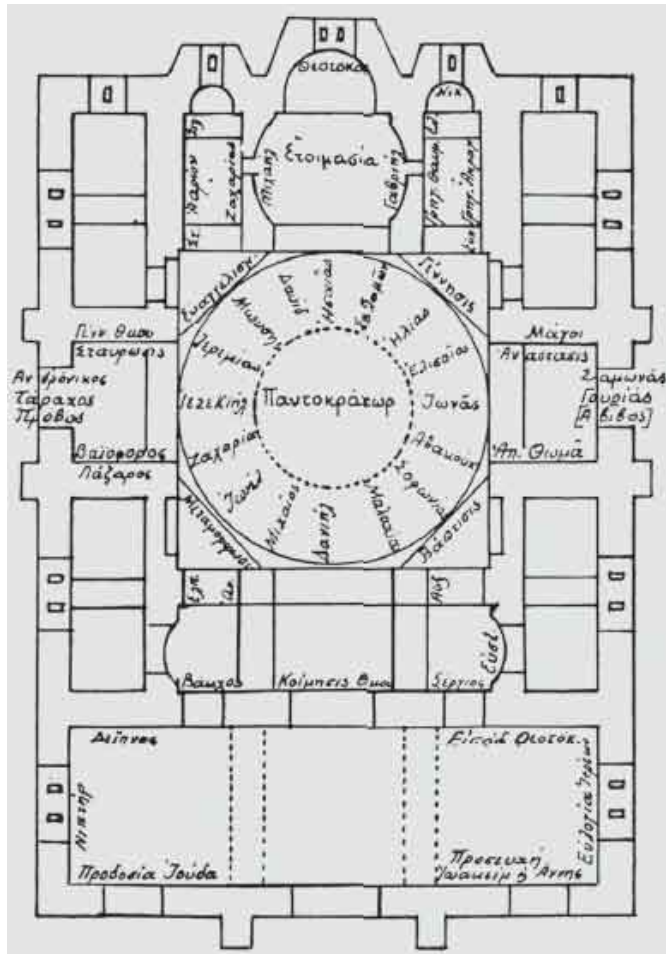

Εικόνα 2 - Ψηφιδωτό του Παντοκράτορα

Πέρα από την εφαρμογή νέας τεχνολογίας σε ότι αφορά στην απόδοση των τοπίων αλλά και των μορφών, εφαρμόστηκαν άλλες δύο καινοτομίες, αναφορικά με το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού. Πιο συγκεκριμένα, στο ναό περιορίζεται η απεικόνιση μεμονωμένων αγίων και εξαλείφεται εντελώς η απεικόνιση μοναχών και γυναικών αγίων.

Επίσης, παρατηρείται αύξηση των ευαγγελικών σκηνών, παρουσιάζοντας αφηγηματικό χαρακτήρα. Στο ναό μπορούν να δουν οι επισκέπτες συνθέσεις από τον Κύκλο των Παθών του Χριστού και της Ανάστασης, προσεγγίζοντας σε μεγάλο βαθμό την ανθρώπινη πλευρά του δράματος.

Μια άλλη καινοτομία που εφαρμόστηκε είναι το εικονογραφικό πρόγραμμα αύξησης των σκηνών από το βίο της Παναγίας. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός πως το Καθολικό καθίσταται αφιερωμένο στην Κοίμηση της Παναγίας. Συνεπώς, το Καθολικό αν και αποτελεί μέρος ενός βυζαντινού μνημείου, δεν ακολουθεί την Βυζαντινή Τέχνη, καθώς δίνεται έμφαση στην Κλασική αρχαιότητα (Χατζηδάκης, 1956).

Εικόνα 3 - Το Καθολικό της Μονής Δαφνίου²

Το Καθολικό κτίστηκε κατά τον 11ο αιώνα μ.Χ. και υπάγεται στον οκταγωνικό τύπο, ο οποίος αναπτύχθηκε κατά τους μεσοβυζαντινούς χρόνους και έχει εφαρμοστεί σε διάφορα σημαντικά μνημεία, συμπεριλαμβανομένης της Νέας Μονής Χίου.

Κύριο χαρακτηριστικό του εν λόγω τύπου καθίστανται οι μεγάλες διαστάσεις που έχει ο τρούλος όπως επίσης και ο τρόπος στήριξης, ο οποίος γίνεται πάνω σε

²<http://haidari.culhub.gr/featured/%cf%84%ce%bf-%ce%ba%ce%ab1%ce%b8%ce%bf%ce%bb%ce%b9%ce%ba%cf%8c-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%bc%ce%bf%ce%bd%ce%ae%cf%82-%ce%b4%ce%b1%cf%86%ce%bd%ce%af%ce%bf%cf%85/>

οκτώ πεσσούς, έχοντας συμμετρική διάταξη και τετράγωνη κάτοψη. Ακόμη, υπάρχουν παρεκκλήσια στους γωνιακούς χώρους του συγκεκριμένου κτίσματος (Εφορία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, 2021).

2.3 Σημσιολογικές προεκτάσεις της Μονής Δαφνίου

Αρχικά είναι σημαντικό να αναφερθεί, πως ο χριστιανισμός συνιστά τη βασική ενωτική αλλά και ιδεολογική δύναμη της βυζαντινής αυτοκρατορίας, επιδρώντας σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Είναι αξιοσημείωτο, πως η τέχνη αποτελεί τον κύριο εκφραστή της και υπό αυτό το πλαίσιο κλήθηκε να λύσει διάφορες σύνθετες λειτουργικές καθώς επίσης και πνευματικές αναζητήσεις.

Αναλυτικότερα, μέσω της βυζαντινής τέχνης, οπτικοποιείται συμβολικά ο χριστιανικός κόσμος, διαδίδοντας όχι μόνο τα θρησκευτικά μηνύματα, αλλά και την επικρατούσα κοινωνικοπολιτική ιδεολογία. Στη βυζαντινή τέχνη εικονοποιείται μία κοσμολογική αντίληψη και συνάμα μία κοινωνικοπολιτική πρακτική και ουσιαστικά πρόκειται για μια πηγή θρησκευτικής τιμής τόσο του Θεού όσο και του μεγαλείου της βυζαντινής αυτοκρατορίας (Σακελαρίου, 2018).

Επίσης, η άμεση είτε η έμμεση αναδρομή στα κλασικά πρότυπα εναρμονίζεται σε μεγάλο βαθμό με το πνεύμα της Εκκλησίας και ταυτόχρονα με το κλίμα σεβασμού προς τις παραδόσεις, εν αντιθέσει με το συντηρητισμό των εικονομάχων. Εντός ενός τέτοιου πλαισίου, ο ναός μετατρέπεται σε μικρογραφία του σύμπαντος και παρουσιάζονται διάφορες γήινες απεικονίσεις που έχουν συμβολική σημασία.

Η εν λόγω Μονή, όπως και άλλα Μοναστήρια αποτελούν αυτόνομες κοινωνίες που έχουν πολιτικό, κοινωνικό αλλά οικονομικό υπόβαθρο. Επίσης, καθιστούν ιστορικούς χώρους και φορείς άυλων αξιών, όπως είναι οι παραδόσεις και οι δοξασίες. Μάλιστα, η τέχνη της Μακεδονικής Αναγέννησης που εκπροσωπείται στην τέχνη της Μονής δεν ακολουθεί τα αυστηρά ιερατικά πρότυπα, αλλά αποτυπώνει την πνευματική καλλιέργεια της εποχής και την ηγετική θέση που είχε το Βυζάντιο (Σακελαρίου, 2018).

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο πως στην τέχνη της περιόδου, δηλαδή στην τέχνη που εφαρμόζεται στη Μονή Δαφνίου υπάρχουν δύο τάσεις οι οποίες εναλλάσσονται και σε ορισμένες περιπτώσεις συνυπάρχουν. Ειδικότερα, πρόκειται για την αρχαιοελληνική παράδοση και το μυστικισμό, καθώς οι βυζαντινοί επιδίωκαν τη

σύνδεση με το αρχαιοελληνικό παρελθόν, και την ανάπτυξη του ελληνικού εθνικού αισθήματος (Delvoye, 1994).

2.4 Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Κατά το έτος 1990 η Μονή Δαφνίου κηρύχθηκε ως Εξαιρετο Βυζαντινό Μνημείο και συμπεριλήφθηκε στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, όπως και άλλες δύο μονές, εκείνη του Οσίου Λουκά και η Νέα Μονή Χίου (Delvoye, 1994).

Η Μονή πληροί τα παρακάτω κριτήρια ένταξής (UNESCO, 2016a):

-Αποτελεί αριστούργημα δημιουργικότητας και ευφυΐας. Ο ψηφιδωτός διάκοσμος της Μονής Δαφνίου διακρίνεται για την καθαρά καλλιτεχνική αξία αλλά και για την τεχνική αρτιότητά που παρουσιάζει, διαθέτοντας χαρακτηριστικά της βυζαντινής τέχνης.

-Αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα κτιρίου, το οποίο σε σημαντικό βαθμό αποτυπώνει την ανθρώπινη ιστορία, δεδομένης της περίπλοκης δομής που έχει και ειδικότερα του οκταγωνικού τύπου, που δίνει τη δυνατότητα εκτεταμένου εικονογραφικού σχεδίου. Ακόμη εκτός από το γεγονός ότι διαθέτει όλα τα αρχιτεκτονικά αλλά και τα καλλιτεχνικά στοιχεία, είναι χτισμένη σε ένα καλοδιατηρημένο φυσικό περιβάλλον.

2.5 Απαιτήσεις προστασίας και διαχείρισης της Μονής Δαφνίου

Η Μονή Δαφνίου είναι προστατευμένο μνημείο από τις διατάξεις του Αρχαιολογικού Νόμου 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς εν γένει» καθώς επίσης και από υπουργικά διατάγματα τα οποία αναρτώνται στην Επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Τόσο η προστασία του μνημείου όσο και η διαχείριση του γίνονται από το Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού και πιο συγκεκριμένα μέσω της Εφορείας Αρχαιοτήτων (UNESCO, 2021).

Υπό αυτό το πλαίσιο, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, πραγματοποιεί ενδελεχή κατασκευαστικό έλεγχο. Επίσης, σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες εργάζονται για τη βελτίωση των μέτρων προστασίας του εν λόγω μνημείου. Ο σεισμός που έγινε το 1999 είχε ως αποτέλεσμα να προκληθούν

σημαντικές ζημιές στη Μονή και ακολούθησε εύρος εργασιών αποκατάστασης, κατά τη 2^η και κατά την 3^η Κοινοτική Υποστήριξη Δομής.

Καθίσταται αξιοσημείωτο, πως οι εργασίες έλαβαν χώρα όχι μόνο στο Καθολικό αλλά και στα φτερά των κελιών που βρίσκονται στην εσωτερική αυλή. Επίσης, πραγματοποιήθηκαν στην τράπεζα, στο δυτικό παρεκκλήσι, καθώς και στο λουτρό. Ακόμη, δόθηκε μεγάλη έμφαση και στην αποκατάσταση των ψηφιδωτών της Μονής. Έπειτα από την περάτωση των απαραίτητων εργασιών, ο χώρος διατέθηκε εν μέρει προς επίσκεψη του κοινού το έτος 2008, έχοντας ελεύθερη είσοδο. Ωστόσο, οι εργασίες για την αποκατάσταση των ψηφιδωτών συνεχίστηκαν στο άνω τμήμα της τοιχοποιίας αλλά και στον τρούλο του Καθολικού. Όπως αναφέρει η δημοσίευση της UNESCO οι εργασίες εκπονούνται στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς και όταν ολοκληρωθούν, το εν λόγω μνημείο θα αποκατασταθεί πλήρως (UNESCO, 2021).

Εικόνα 4 - Ψηφιδωτό στο νοτιοδυτικό τμήμα του Καθολικού

Πηγή: <http://peritexnisologos.blogspot.com/2015/01/m.html>

Εικόνα 5 - Ψηφιδωτό στο ανατολικό τμήμα του Καθολικού

Πηγή:

<https://www.driverstories.gr/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%B4%CE%B1%CF%86%CE%BD%CE%AF%CE%BF%CF%85/>

Αναφορικά με τους πόρους χρηματοδότησης, αυτοί λαμβάνονται τόσο από τον εθνικό προϋπολογισμό και το Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης όσο και από το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς. Επιπλέον, ένα πρόγραμμα ηχητικού οδηγού πρόκειται να εκκινήσει άμεσα. Επιπροσθέτως, προβλέπεται να γίνουν εργασίες προκειμένου να έχουν πρόσβαση τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Επί του παρόντος έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή σύγχρονων εγκαταστάσεων WC όλων των επισκεπτών και η τοποθέτηση μιας ενημερωτικής πινακίδας που απευθύνεται στους επισκέπτες που αντιμετωπίζουν προβλήματα όρασης.

Ακόμη, έχει τοποθετηθεί αλεξικέραυνο προκειμένου να προστατευθεί το υπό μελέτη μνημείο από κεραυνούς. Ενώ, για την προστασία του από άλλες φυσικές καταστροφές έχει τοποθετηθεί σύστημα πυρόσβεσης, σύστημα παρακολούθησης για

επιτήρηση από τον φρουρό, συνδυαστικά με σύστημα συναγερμού αλλά και κλειστού συστήματος επιτήρησης. Σήμερα, πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα(UNESCO, 2021).

2.6 Έργο αποκατάστασης της Μονής Δαφνίου

Στο πλαίσιο της απόφασης της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς με θέμα “ Έγκριση εκτέλεσης εργασιών του υποέργου «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση» του έργου «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση», απολογιστικά και με αυτεπιστασία από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής”, εγκρίθηκε η συντήρηση και αποκατάσταση ενός μέρους του Μεγάλου Περιβόλου της Μονής και ειδικότερα του δυτικού τμήματος της βόρειας πλευράς και αφορά έκταση 39μ.. Έπονται οι εργασίες που εγκρίθηκαν στο πλαίσιο αυτής της απόφασης(Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2019):

- Πραγματοποίηση αποχρωματώσεων αλλά και καθαρισμός μέσω ανασκαφής. Ειδικότερα, αφορά τη διαμόρφωση του εδάφους τόσο στην εξωτερική όσο και την εσωτερική παρειά του τείχους με σκοπό να εγκατασταθούν υπόστυλοι και ενίσχυση στήριξης.
- Υλοποίηση διερευνητικών ανασκαφών στην εξωτερική παρειά του βόρειου τείχους και ειδικότερα σε σημεία που είναι απαραίτητο ώστε να τεκμηριωθεί το έργο.
- Υλοποίηση καθαιρέσεων τόσο των βλαπτικών όσο και των αλλοιωμένων νεότερων επεμβάσεων καθώς επίσης και λιθοδομών.
- Υλοποίηση δειγματοληψιών και εργαστηριακών αναλύσεων των υλικών δόμησης.
- Εκπόνηση τοπικών ανοικοδομήσεων λιθοδομών και τοποθέτηση μεταλλικών βλήτρων συρραφής, βάσει της μελέτης που έχει εγκριθεί.
- Επίτευξη οριστικής αποκατάστασης του δυτικού πύργου.
- Υλοποίηση εργασιών για την ανάκτηση του τέταρτου τυφλού αψιδώματος το οποίο βρίσκεται στη δυτική πλευρά του δυτικού πύργου.
- Προσθήκη μεταλλικών ενισχύσεις διαφόρων τύπων, όπως για παράδειγμα ελκυστήρες και πλάκες στήριξης επάλξεων.
- Η συμπλήρωση και η συντήρηση των επάλξεων σε περιοχές του τείχους.

- Η μεταφορά βαρέων αντικειμένων, όπως οι επάλξεις σε άλλα σημεία.
- Πραγματοποίηση εργασιών ήπιας τελικής διαμόρφωσης του χώρου κοντά στο τείχος, όπως είναι οι εργασίες για βελτίωση της πρόσβασης των οχημάτων εργοταξίου.
- Υλοποίηση τεχνικών εκθέσεων τεκμηρίωσης για την εφαρμογή εργασιών καθώς επίσης και συνόδων σχεδίων.
- Πραγματοποίηση ποιοτικού ελέγχου των υλικών που θα χρησιμοποιηθούν και των επεμβάσεων.
- Τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων, όπως είναι οι πινακίδες ασφαλείας.
- Απομάκρυνση οικοδομικών υλικών από την περιοχή του έργου.
- Εκπόνηση τεκμηρίωσης, όπως είναι η αρχαιολογική και η σχεδιαστική τεκμηρίωση.
- Τύπωση ενημερωτικού υλικού, όχι μόνο στην ελληνική γλώσσα, αλλά και σε άλλες γλώσσες (αγγλική, γαλλική, γερμανική). Επίσης, το έντυπο υλικό συμπληρώνεται και σε μορφή Braille, τόσο στα ελληνικά και στα αγγλικά. Ακόμη, προστέθηκε και σύστημα για ακουστική ξενάγηση.
- Υλοποίηση οργάνωσης επιστημονικής ημερίδας με σκοπό την παρουσίαση του έργου στο ευρύτερο κοινό.
- Η περάτωση εργασιών με σκοπό την οργάνωση και τη συντήρηση των εγκαταστάσεων εργοταξίου.

Προκειμένου να λάβει χώρα το υποέργο «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση» κρίθηκε αναγκαία και εγκρίθηκε η πρόσληψη απαραίτητου προσωπικού, βάσει των προβλεπόμενων της Απόφασης Ένταξης του έργου στο Ε.Π. 2014–2020, «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία».

Ακόμη, κρίθηκε απαραίτητο να εντοπιστούν και να καταγραφούν οι τροποποιήσεις και οι συμπληρώσεις οι οποίες είναι αναγκαίες και εν συνεχεία να υποβληθούν προς έγκριση για την πραγματοποίηση των αντίστοιχων μελετών(Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2019).

Προκειμένου να εφαρμοστούν οι προαναφερθείσες εργασίες, να πραγματοποιηθεί η προμήθεια των απαραίτητων υλικών και να προσληφθεί το απαραίτητο προσωπικό, εγκρίθηκε ποσό δαπάνης ύψους 1.200.000,00€. Ειδικότερα, η συνολική δαπάνη εγκρίθηκε από τον κωδικό αριθμό 2019ΣΕ11410001 της ΣΑ Ε1141 που υπάγεται στο Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων. Ως χρονική περίοδος έναρξης και ολοκλήρωσης του έργου ορίστηκε η εξής: 01.04.2019 - 31.12.2021.

Έπειτα από την ολοκλήρωση των εργασιών προβλέπεται έκδοση βεβαίωσης περαίωσης καθώς και έκθεση απολογισμού βάσει του Άρθρου 9, παρ. 6 του Π.Δ. 24/2019.

Τα εν λόγω στοιχεία κοινοποιούνται στην Αρμόδια Διαχειριστική Αρχή (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2019).

Οι προαναφερθείσες εργασίες είναι απαραίτητες, καθώς ο Μεγάλος Περίβολος έχει υποστεί φθορές του χρόνου αλλά και διαφόρων φυσικών καταστροφών. Ειδικότερα, στη βόρεια μεριά του περιβόλου έχουν καταγραφεί καταρρεύσεις, ρωγμές, παραμορφώσεις και καθιζήσεις. Το βορειοδυτικό τμήμα του βόρειου τείχους, το οποίο αφορά η εν λόγω Πράξη συνιστά το πληρέστερα σωζόμενο τμήμα των τειχών, το οποίο παρουσιάζει συνεχή και συμπαγή τοίχο.

Μέσω της υλοποίησης της Πράξης προάγεται η προστασία αλλά και η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με την αποκατάσταση του μνημείου. Επίσης, εξυπηρετούνται και οι εθνικές υποχρεώσεις της Ελλάδας σε ότι αφορά στη διατήρηση, τη συντήρηση και την ανάδειξη του εγγεγραμμένου μνημείου στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Αναμένεται βραχυπρόθεσμα να βελτιωθεί η οικονομική δραστηριότητα, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και αυξάνοντας την εμπορική δραστηριότητα κατά την αγορά των απαιτούμενων υλικών και εξοπλισμού για την περάτωση του έργου. Σχετικά με τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα αναμένεται να αναβαθμιστεί οικονομικά η ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Αττικής, που έχει πληγεί περιβαλλοντικά λόγω της βιομηχανικής ανάπτυξης.

2.7 Παραδοτέα έργου ανά φάσεις

- Εργασίες πεδίου. Σε αυτές συγκαταλέγονται οι παρακάτω:

- Οι αποχρωματώσεις και οι εξομαλύνσεις.
- Η ήπια διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου με σκοπό τηβελτιωμένη πρόσβασης των ΑμεΑ
- Η καθαίρεση ικριωμάτων

Η συνολική δημόσια δαπάνη της εν λόγω φάσης ανήλθε στα 82.700,00 ευρώ.

- Προστασία και ανάδειξη μνημείων. Σε αυτή τη φάση του έργου συμπεριλαμβάνονται οι παρακάτω εργασίες:

-Η οριστική αποκατάσταση του δυτικού πύργου της Μονής καθώς επίσης και η ανάκτηση του τέταρτου τυφλού αψιδώματος, που βρίσκεται στα δυτικά του δυτικού πύργου.

-Οι καθαιρέσεις των νεότερων κονιαμάτων και των λιθοδομών, των στερεώσεων, των διατρήσεων της τοιχοποιίας και των επάλξεων. Επίσης, περιλαμβάνεται η τοποθέτηση μεταλλικών στοιχείων, οι ανακτίσεις, η συμπλήρωση επάλξεων καθώς και η επανατοποθέτηση των συντηρημένων επάλξεων.

Η συνολική δημόσια δαπάνη της εν λόγω φάσης ανήλθε στα 782.150,00 ευρώ.

- Έρευνα – Τεκμηρίωση – Πληροφόρηση. Σε αυτή τη φάση του έργου συμπεριλαμβάνονται οι παρακάτω εργασίες:

- Οι διερευνητικές ανασκαφικές τομές.
- Οι τεχνικές εκθέσεις τεκμηρίωσης για την εφαρμογή εργασιών όπως επίσης και συνοδά σχέδια.
- Τα σχέδια για την αποτύπωση και την τεκμηρίωση αναφορικά με την προόδο των εργασιών.
- Η πραγματοποίηση ποιοτικούελέγχου των υλικών και των επεμβάσεων.
- Οι πινακίδες που αφορούν την πληροφόρηση των επισκεπτών του χώρου.
- Η έκδοση πληροφοριακού υλικού τόσο σε έντυπη μορφή όσο και σε σύστημα Braille.

-Η Επικαιροποίηση συστήματος για την ακουστικήξενάγηση.

Η συνολική δημόσια δαπάνη της εν λόγω φάσης ανήλθε στα 106.900,00 ευρώ.

- Εξοπλισμός εργαστηρίων και αποθηκών.

Αφορά τον εξοπλισμόσυστημάτων για την αποθήκευση δειγμάτων.

Η συνολική δημόσια δαπάνη της εν λόγω φάσης ανήλθε στα 500,00 ευρώ.

- Λοιπές εργασίες. Σε αυτή τη φάση του έργου συμπεριλαμβάνονται οι παρακάτω εργασίες:

- Η λογιστική υποστήριξη του υπό μελέτη έργου.

- Οι προμήθειες.

Η συνολική δημόσια δαπάνη της εν λόγω φάσης ανήλθε στα 209.150,00 ευρώ.

- Απρόβλεπτα

Αφορά απρόβλεπτα έργα.

Η συνολική δημόσια δαπάνη της εν λόγω φάσης ανήλθε στα 18.600,00 ευρώ

Στον Πίνακα 1 αναγράφονται τα ποσά δαπάνης που διατέθηκαν για την περάτωση του έργου ανά έτος. Ειδικότερα:

-Το έτος 2019 η συνολική δημόσια δαπάνη ανήλθε στα 50.000,00 ευρώ.

-Το έτος 2020 η συνολική δαπάνη ανήλθε στα 550.000,00 ευρώ.

-Το έτος 2021 η συνολική δαπάνη ανήλθε στα 600.000,00 ευρώ.

Πίνακας 1– Ποσά δαπάνης ανά έτος

ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΑΠΑΝΗΣ ΥΠΟΕΡΓΟΥ			
11.	ΕΤΟΣ	12. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	13. ΕΠΙΛΕΞΙΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ
	2021	600.000,00	600.000,00
	2020	550.000,00	550.000,00
	2019	50.000,00	50.000,00
	ΣΥΝΟΛΟ	1.200.000,00	1.200.000,00

Πηγή: Τεχνικό Δελτίο Υποέργου, Έντυπο:Ε.Π.3_2, Κωδικός MIS:5031285, Υποέργο: 1

Πίνακας 2 - Χρηματοδοτικό σχέδιο

Τεχνικό Δελτίο Υποέργου

ΤΜΗΜΑ Δ: ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ					
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΑΠΑΝΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΔΑΠΑΝΗΣ					
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ		2. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	3. ΕΠΙΛΕΞΙΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	4. ΜΗ ΕΠΙΛΕΞΙΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	5. ΣΧΟΛΙΑ
Α. ΔΑΠΑΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΩΝ					
i. Α.1 Άμεσες δαπάνες	i. Ποσό χωρίς ΦΠΑ	1.078.128,00	1.078.128,00	0,00	
	ii. ΦΠΑ	121.872,00	121.872,00	0,00	
ΣΥΝΟΛΟ ΑΜΕΣΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ (Α.1.1 έως Α.1.13)		1.200.000,00	1.200.000,00	0,00	
ΥΠΟΣΥΝΟΛΟ ΑΜΕΣΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ - Σ1 (υποσύνολο αμέσων δαπανών εξαιρούμενων των δαπανών Α.1.4, Α.1.5, Α.1.6)		0,00	0,00	0,00	
ΣΥΝΟΛΟ Α		1.200.000,00	1.200.000,00	0,00	
Β. ΔΑΠΑΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΑΠΛΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ					
ΣΥΝΟΛΟ Β		0,00	0,00	0,00	
Γ. ΑΓΟΡΑ ΕΔΑΦΙΚΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ					
ΣΥΝΟΛΟ (Α+Β+Γ)		1.200.000,00	1.200.000,00	0,00	

Πηγή: Πηγή: Τεχνικό Δελτίο Υποέργου, Έντυπο:Ε.Π.3_2, Κωδικός MIS:5031285, Υποέργο: 1

Προκειμένου να περατωθεί το υποέργο «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση» κρίθηκε απαραίτητη η έγκριση της πρόσληψης προσωπικού, βάσει των προβλεπόμενων της Απόφασης Ένταξης του έργου στο Ε.Π. 2014–2020, «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία». Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι ειδικότητες των ατόμων που προσλήφθηκαν, οι μήνες απασχόλησης, το μηνιαίο αλλά και το ετήσιο κόστος δαπάνης για την αμοιβή τους.

Πίνακας 3 – Ειδικότητες που προσλήφθηκαν και κόστος δαπάνης αμοιβής

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΗΝΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	ΜΗΝΙΑΙΟ ΚΟΣΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
1	2	3	4=2x3	
Αρχαιολόγος ΠΕ 1	1 x 32	1.700,00 €	54.400,00 €	
Πολιτικός – Μηχανικός ΠΕ 1	1 x 32	1.700,00 €	54.400,00 €	
Πολιτικός – Μηχανικός ΠΕ 1	1 x 30	1.700,00 €	51.000,00 €	
Αρχιτέκτονας ΠΕ 1	1 x 28	1.700,00 €	47.600,00 €	
Συντηρητής ΤΕ 1	1 x 32	1.500,00 €	48.000,00 €	
Συντηρητής ΤΕ 1	1 x 30	1.500,00 €	45.000,00 €	
Ειδικευμένοι Εργατοτεχνίτες ΔΕ 2	2 x 32	1.300,00 €	83.200,00 €	
Ειδικευμένοι Εργατοτεχνίτες ΔΕ 4	4 x 30	1.300,00 €	156.000,00 €	
Ειδικευμένοι Εργατοτεχνίτες ΔΕ 3	3 x 27	1.300,00 €	105.300€	
Λογιστής ΤΕ 1	1 x 32	1.500,00 €	48.000,00 €	
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΑΜΕΣΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ			692.900,00 €	

Πηγή: ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ & ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΜΗΜΑ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ & ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ, ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Στο Τεχνικό Δελτίο Πράξης με τίτλο πράξης «Αποκατάσταση Μεγάλου
Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση» και πιο συγκεκριμένα στο «ΤΜΗΜΑ Δ:

ΦΥΣΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ» συμπεριλαμβάνονται τα εξής (Τεχνικό Δελτίο Πράξης,2018):

- Παράγραφος 5. «*ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΠΡΑΞΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ*»

Αφορά τις αναγκαίες ενέργειες μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η λειτουργικότητα της πράξης. Αφού ολοκληρωθεί η προτεινόμενη Πράξη επιτυγχάνεται τόσο η στερέωση όσο και ασφάλεια του μνημείου. Επίσης, διασφαλίζεται η ασφάλεια των επισκεπτών, που μπορούν πλέον να προσεγγίσουν και το υπό μελέτη τμήμα του μνημείου. Ακόμη, η λειτουργικότητα της Πράξης εξασφαλίζεται δια μέσω της παρουσίας φυλακτικού προσωπικού στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, που βρίσκεται στο χώρο του μνημείου, μόνιμως, για να επιτευχθεί ο ευπρεπισμός του χώρου καθώς επίσης και η εξυπηρέτηση των επισκεπτών.

Κάποιες περιόδους υπάρχει αυξημένη φύλαξη του χώρου μέσω την πρόσληψης περισσότερων εργαζομένων. Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονιστεί, πως αρμοδιότητα της οικείας Εφορείας καθίσταται η αδιάλειπτη συντήρηση της Μονής με αώτερο σκοπό να διατηρηθούν τα αποτελέσματα του έργου. Επίσης, η Εφορεία πραγματοποιεί περιοδικούς ελέγχους μέσω του μόνιμου και συνάμα έμπειρου προσωπικού της που υπάγεται σε διάφορες ειδικότητες. Ακόμη, μεριμνά για να επιτευχθεί η προβολή του έργου. Επιπροσθέτως, η διοργάνωση διαφόρων ειδών εκδηλώσεων και δράσεων, όπως και η διαδικτυακή πληροφόρηση θα συντελέσουν στη δημοτικότητα του εν λόγω προορισμού στους τουρίστες. Προκειμένου να επιτευχθεί ο εν λόγω στόχος κρίθηκε αναγκαία η συνδρομή και άλλων φορέων, συμπεριλαμβανομένης της Π.Ε. Αττικής.

- Παράγραφος 6. «*ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΚΟΠΟ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΑΜΕΙΟ*»

Αφορά δραστηριότητες επικοινωνίας, οι οποίες είναι σημαντικό να καθίστανται ανάλογες του μεγέθους της εν λόγω πράξης. Στη συγκεκριμένη παράγραφο αναφέρεται πως προκειμένου να ενημερωθεί το κοινό για το έργο, προβλέπονται

δραστηριότητες επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της ανάρτησης πινακίδας βάσει των κανόνων δημοσιότητας του έργου και της προβολής του έργου στα ΜΜΕ.

Επίσης, προβλέπεται η επέκταση των μαθημάτων σεμιναριακού χαρακτήρα σε επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία ήδη πραγματοποιούνται στο χώρο του μνημείου. Προκειμένου να επιτευχθούν οι ανωτέρω δράσεων γίνεται αναφορά στη χρήση εξειδικευμένης αίθουσας η οποία θα είναι εξοπλισμένη με τα αναγκαία ώστε να γίνονται προβολές. Η αίθουσα αυτή είναι στην ανατολική πτέρυγα των κελιών του εσωτερικού περιβόλου της Μόνης. Αξίζει να αναφερθεί πως αποκαταστάθηκε έπειτα από σχετική χρηματοδότηση του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και προβλέπεται να συμπληρωθεί με περαιτέρω επεμβάσεις.

- Παράγραφος 7. «*ΠΡΟΑΣΠΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ*»

Για να διασφαλιστεί αλλά και να προαχθεί η ισότητα των δύο φύλων προβλέπεται να τηρηθούν όσα προβλέπει το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο, που έχει ενσωματωθεί στην Ελληνική Νομοθεσία αλλά και όσα συγκαταλέγονται στα ψηφίσματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις συμβάσεις των Διεθνών Οργανισμών.

Ειδικότερα, στην περάτωση του έργου αναμένεται να συμμετέχουν τόσο άνδρες όσο και γυναίκες, έχοντας ως μοναδικό κριτήριο τα ακαδημαϊκά και εργασιακά προσόντα των υποψηφίων.

- Παράγραφος 8. «*ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΚΑΘΕ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΛΟΓΩ ΦΥΛΟΥ, ΦΥΛΗΣ, ΕΘΝΟΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ, ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ, ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΩΝ, ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, ΗΛΙΚΙΑΣ, ΓΕΝΕΤΗΣΙΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ*»

Αρχικά είναι σημαντικό να αναφερθεί, πως η Προτεινόμενη Πράξη, δεδομένου πως αποτελεί ένα έργο πολιτισμού, αντιτίθεται σε οποιαδήποτε διάκριση και είναι δεδομένο πως στο χώρο του μνημείου γίνονται δεκτοί άνθρωποι από οποιαδήποτε κοινωνική, πολιτιστική, θρησκευτική και οικονομική ομάδα.

Υπό αυτό το πλαίσιο, το εποπτικό αλλά και το πληροφοριακό υλικό διατίθεται σε διάφορες ξένες γλώσσες και ειδικότερα στην αγγλική, τη γαλλική και τη γερμανική, ώστε να γίνει η ιστορία του εν λόγω μνημείου κατανοητή από όλους τους καθώς

επίσης και από τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα τυφλότητας. Τέλος, η ακουστική ξενάγηση συνιστά ένα τα κύρια χαρακτηριστικά του χώρου.

- Παράγραφος 9. «*ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ*»

Σε αυτή την παράγραφο γίνεται αναφορά στην πρόσβαση των οχημάτων τα οποία μεταφέρουν άτομα με ειδικές ανάγκες είτε άτομα με περιορισμένη κινητικότητα στο χώρο του μνημείου. Επί του παρόντος, τούτο γίνεται από τη βορειοδυτική πλευρά του χώρου. Ειδικότερα, τα οχήματα εισέρχονται στο χώρο από τη θύρα της εξωτερικής προσωρινής περιφραξής, ενώ έπειτα εισέρχονται στην αυλή της Μονής από τη δυτική πύλη.

Επίσης, τα οχήματα τα οποία μεταφέρουν ΑμΕΑ μπορούν να σταθμεύσουν είτε έξω από τη δυτική πλευρά του περιβόλου είτε μέσα στο χώρο του περιβόλου. Σχετικά με την πρόσβαση στο καθολικό της εν λόγω κατηγορίας επισκεπτών, πραγματοποιείται μέσω της βόρειας θύρας αλλά και στο ισόγειο, όπου εξασφαλίζεται η πρόσβαση με κεκλιμένα επίπεδα.

Επιπροσθέτως, εφόσον δεν υπάρχει η δυνατότητα να μεταβούν στην ανατολική πτέρυγα για να παρακολουθούν εκπαιδευτικές και ενημερωτικές προβολές, έχει διαμορφωθεί κατάλληλα χώρος στο ισόγειο της δυτικής πτέρυγας και ειδικότερα στο χώρο όπου βρίσκεται η έκθεση γλυπτών, ο οποίος είναι άμεσα προσβάσιμος για τα ΑμΕΑ.

Επίσης, έχει τοποθετηθεί στο χώρο της έκθεσης γλυπτών, ενημερωτική πινακίδα σε σύστημα Braille. Επιπλέον, έχουν εκδοθεί και ενημερωτικά φυλλάδια Braille, όχι μόνο στην ελληνική γλώσσα αλλά και στην αγγλική. Ταυτόχρονα, έχουν αναπτυχθεί και χώροι υγιεινής (W.C.), όπου μπορούν να έχουν πρόσβαση ΑμΕΑ.

- Παράγραφος 10. «*ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΠΑΙΤΗΣΕΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ, ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΠΟΡΩΝ, ΜΕΤΡΙΑΣΜΟΥ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ, ΟΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΖΕΤΑΙ*»

Η εν λόγω παράγραφος αναφέρεται στην προώθηση δράσεων που αφορούν την περιβαλλοντική προστασία, ώστε να τηρηθεί η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία σχετίζεται άμεσα με δράσεις πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός πως η Μονή επιβαρύνεται σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας φυσικής φθοράς λόγω του χρόνου και των φυσικών φαινομένων, αλλά και εξαιτίας ανθρώπινης παρέμβασης.

Εντούτοις, καθώς η Μονή είναι χτισμένη στις υπώρειες του όρους Αιγάλεω και κατά συνέπεια εντάσσεται σε προστατευόμενο φυσικό περιβάλλον, έχει χαρακτηριστεί ως καταφύγιο άγριας ζωής βάσει του ΦΕΚ 918 Β'/2001. Ακόμη, στον κήπο της υπάρχουν διάφορων ειδών φυτά, που συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός αρμονικού οικοσυστήματος,

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός, πως πρόκειται για ένα μνημείο ιδιαίτερης πολιτιστικής αξίας, το οποίο βρίσκεται εντός ενός προστατευόμενου φυσικού περιβάλλοντος, οι σχεδιαζόμενες παρεμβάσεις αλλά και ο τρόπος εφαρμογής τους τόσο με υλικά όσο και μεθόδους οι οποίες καθίστανται συμβατές με τη φύση του μνημείου, συντελούν στη διατήρηση της μείζονος σημασίας τους.

Υπό αυτό το πλαίσιο, οι εργασίες που υλοποιούνται δεν θα οδηγήσουν σε αρνητικές συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον της Μονής. Μάλιστα, με την περάτωση των εργασιών θα αναβαθμιστεί τόσο το φυσικό όσο και πολιτιστικό περιβάλλον του χώρου (Τεχνικό Δελτίο Πράξης, 2018).

2.8 Υποχρεώσεις Δικαιούχων

Σύμφωνα με Απόφαση της Ειδικής Γραμματείας Διαχείρισης Τομεακών ΕΠ ΕΤΠΑ και ΤΑ, ο δικαιούχος της πράξης «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β' Φάση» πρέπει να τηρήσει τις ακόλουθες υποχρεώσεις (Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Τομεακών ΕΠ του ΕΤΠΑ και ΤΣ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία, 2019):

- Κοινοτικοί και εθνικοί κανόνες

Ο δικαιούχος πρέπει να τηρεί την ισχύουσα Κοινοτική και Εθνική Νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία προβλέπεται η εφαρμογή της πράξης και κυρίως σε ότι αφορά διάφορες τομείς και ειδικότερα τις δημόσιες συμβάσεις, την αειφόρο ανάπτυξη, την

ισότητα των φύλων και την ισότητα όλων των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των ΑμεΑ σχετικά με την πρόσβαση στο χώρο.

- Εφαρμογή Πράξης

Ο δικαιούχος πρέπει:

-Να ακολουθεί τα χρονοδιαγράμματα εφαρμογής της πράξης καθώς επίσης και των υποέργων και κυρίως των χρονοδιαγραμμάτων ολοκλήρωσης όσων έργων αφορούν προπαρασκευαστικές ενέργειες, όπως περιγράφονται στην απόφαση ένταξης στην Πράξη.

Στην περίπτωση που υπάρξουν υπερβάσεις ως προς το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης των υποέργων που αναφέρεται στην απόφαση ένταξης της πράξης, έχει ως συνέπεια την αυτοδίκαιη ανάκληση της απόφασης ένταξης.

Επίσης, όταν πρόκειται για πράξεις που αφορούν προπαρασκευαστικά υποέργα, τότε η εγγραφή του προϋπολογισμού τους λαμβάνει χώρα σε δύο φάσεις. Αναλυτικότερα, στο πλαίσιο της πρώτης φάσης γίνεται εγγραφή στο ΠΔΕ του προϋπολογισμού προπαρασκευαστικών ενεργειών. Αν τα υποέργα των προπαρασκευαστικών ενεργειών αναπτυχθούν τηρώντας το χρονοδιάγραμμα, ο προϋπολογισμός της πράξης που αφορά τα κύρια υποέργα εγγράφεται στο ΠΔΕ, κατόπιν σχετικού αιτήματος της ΔΑ είτε του ΕΦ στη ΔΔΕ.

Επομένως, καθίσταται σαφές, πως η ανάληψη της κύριας νομικής δέσμευσης δεν είναι δυνατόν να υπερβεί την ημερομηνία που έγινε η ανάληψη της νομικής δέσμευσης και πιο συγκεκριμένα του βασικού υποέργου που αναφέρεται στο σημείο 10 της Απόφασης Ένταξης. Αν διαπιστωθεί υπέρβαση του εν λόγω χρονικού ορίου η Απόφαση Ένταξης πρόκειται να ανακληθεί έπειτα από αποστολή προειδοποιητικής επιστολή της ΔΑ.

-Να διασφαλιστεί το λειτουργικό αποτέλεσμα της πράξης, μέσα από τη λήψη των αναγκαίων μέτρων, σύμφωνα με το κανονιστικό πλαίσιο του φορέα λειτουργίας καθώς επίσης και στη συντήρηση της πράξης αλλά και των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων του φορέα, αν δεν ταυτίζεται με το δικαιούχο της.

-Να δέχεται την έγκριση της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Ε.Π αναφορικά με τις διαδικασίες διακήρυξης, ανάθεσης αλλά και αναθεώρησης των δημοσίων συμβάσεων. Αν πρόκειται για πράξεις οι οποίες υλοποιούνται με ίδια μέσα, τότε ο δικαιούχος πρέπει να προβεί στην υποβολή σχεδίου απόφασης αναφορικά με την εκτέλεση του έργου με την αξιοποίηση ίδιων μέσων πριν την υπογραφή του, και εν συνεχεία να προβεί στην υποβολή αιτήματος εξέτασης για την υλοποίηση των τροποποιήσεών της. Σχετικά με τις περιπτώσεις που αφορούν αρχαιολογικά έργα, ο δικαιούχος πρέπει να προβαίνει στην κοινοποίηση της απόφασης αυτεπιστασίας.

-Να προχωρά σε έγκαιρη ενημέρωση της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Ε.Π. αναφορικά με την εξέλιξη της πράξης και κυρίως σχετικά με τις προπαρασκευαστικές ενέργειες ώστε να υλοποιηθεί και εν συνεχεία να στείλει τα έγγραφα τα οποία αφορούν τόσο στη φυσική όσο και την οικονομική εφαρμογή της πράξης μέχρι την περάτωσή της, βάσει των διαδικασιών που σχετίζεται με το σύστημα διαχείρισης καθώς επίσης και ελέγχου.

-Να υλοποιεί τις αναγκαίες ενέργειες, με σκοπό την ενημέρωση του Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος ΟΠΣ – ΕΣΠΑ με τα έγγραφα του προγραμματισμού και της εφαρμογής που είναι αναγκαία ώστε να επιτευχθεί η χρηματοοικονομική διαχείριση, οι έλεγχοι και η αξιολόγηση της πράξης.

-Να διασφαλίζεται η ακρίβεια και η πληρότητα των στοιχείων, τα οποία αποστέλλονται στο ΟΠΣ - ΕΣΠΑ, βάσει του προβλεπόμενου χρονικού ορίου σύμφωνα με το χρονικό πλαίσιο και την επίτευξη διασύνδεσης των Πληροφοριακών Συστημάτων του με το ΟΠΣ – ΕΣΠΑ με σκοπό την αυτόματη υποβολή στοιχείων, όταν είναι απαραίτητο.

-Να πραγματοποιεί εφαρμογή του Ενιαίου Συστήματος Παρακολούθησης Δεικτών ΕΣΠΑ, βάσει του επιπέδου εμπλοκής του σε ότι αφορά στην παρακολούθηση των δεικτών της πράξης που συγχρηματοδοτείται.

-Αναφορικά με πράξεις ΕΚΤ, ο δικαιούχος είναι υποχρεωμένος να διαθέτει εγκατεστημένο σύστημα με σκοπό τη συλλογή, την επεξεργασία, την αποθήκευση αλλά και τη μεταβίβαση δεδομένων συμμετεχόντων (microdata), όπου είναι αναγκαίο, ώστε να διασφαλίζεται η σαφήνεια των δεδομένων των συμμετεχόντων και να επιτυγχάνεται η άμεση ενημέρωση του ΟΠΣ – ΕΣΠΑ με τα συγκεκριμένα στοιχεία.

Επιπροσθέτως, οι δικαιούχοι είναι υπεύθυνοι τόσο για την έγκυρη όσο και για την έγκαιρη συλλογή, την επεξεργασία αλλά και την αποθήκευση των δεδομένων μεμονωμένων συμμετεχόντων (microdata).

2.9 Χρηματοδότηση πράξης

Αναφορικά με τη χρηματοδότηση της πράξης, η ίδια Απόφαση αναφέρει πως ο δικαιούχος οφείλει να (Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Τομεακών ΕΠ του ΕΤΠΑ και ΤΣ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία, 2019):

-έχει υπό λειτουργία μηχανισμό πιστοποίησης για την εκτέλεση της πράξης, για να διασφαλίζει την αποτελεσματικότητα του ελέγχου όχι μόνο της ποιότητας αλλά και της ποσότητας των υλικών και των υπηρεσιών που χρησιμοποιούνται. Επίσης οφείλει να εφαρμόζει εσωτερικές διαδικασίες ελέγχου σχετικά με τις πληρωμές, διασφαλίζοντας τη νομιμότητά τους.

-έχει ξεχωριστή λογιστική μερίδα αναφορικά με την πράξη, όπου θα συμπεριλαμβάνεται το σύνολο των δαπανών οι οποίες αντιστοιχούν πλήρως στις δαπάνες οι οποίες δηλώνονται στην Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π είτε στον Ενδιάμεσο Φορέα, δια μέσου των Δελτίων Δήλωσης Δαπανών.

-αποστέλλει στην Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π. όπως επίσης και στην Αρχή Πιστοποίησης, κατόπιν ολοκλήρωσης της πράξης τα παρακάτω:

α) σχετικά στοιχεία των δημιουργούμενων τόκων που προκύπτουν από τη διαχείριση των διατιθέμενων χρηματικών πόρων.

β) την επικαιροποιημένη χρηματοοικονομική ανάλυση σχετικά με τον προσδιορισμό των καθαρών εσόδων αναφορικά με τα έργα τα οποία παράγουν έσοδα, αν για τον προσδιορισμό των καθαρών εσόδων τίθεται σε εφαρμογή η συγκεκριμένη μέθοδος.

Αναφορικά με την περίπτωση πράξης, που ο υπολογισμός των καθαρών εσόδων πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο στη μέθοδο του κατ' αποκοπή ποσοστού (flatrate) δεν είναι αναγκαίο να λάβει χώρα κάποια προσαρμογή ως προς το ποσοστό χρηματοδότησης της πράξης στο πλαίσιο της τελικής αίτησης πληρωμής που υποβάλλεται από το δικαιούχο.

Αναφορικά με την περίπτωση πράξης, όπου δεν καθίσταται αντικειμενικά εφικτή η εκ των προτέρων εκτίμηση των εσόδων, πρέπει από την πλευρά του δικαιούχου να υποβάλλονται ετησίως τα στοιχεία σχετικά με τα καθαρά έσοδα της πράξης για διάστημα τριών ετών έπειτα από την περάτωση της μέχρι την προθεσμία υποβολής της έκθεσης σχετικά με την περάτωση του ΕΠ.

2.10 Επισκέψεις, επαληθεύσεις, έλεγχοι και δημοσιότητα

Ο δικαιούχος οφείλει (Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Τομεακών ΕΠ του ΕΤΠΑ και ΤΣ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία, 2019) :

-Να διαθέτει, αν ζητηθούν, κατά τη διάρκεια υλοποίησης της πράξης, τα έγγραφα και τα δικαιολογητικά της πράξης, προς την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π., την Αρχή Πιστοποίησης καθώς επίσης και σε οποιοδήποτε ελεγκτικό όργανο, όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

-Να γίνονται αποδεκτοί επιτόπιοι έλεγχοι από κάθε αρμόδια ελεγκτικό όργανο και να διευκολύνεται ο έλεγχος μέσω της προσκόμισης στοιχείων που σχετίζονται με την εκτέλεση της πράξης, αν ζητηθούν.

Σχετικά με τη δημοσιότητα, ο δικαιούχος οφείλει να κάνει τα παρακάτω:

-Να δέχεται την προσθήκη τους στο κατάλογο των πράξεων του Ε.Π. το οποίο δημοσιοποιείται από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π. στον ιστότοπο www.espa.gr, όπως αναφέρεται στο άρθρο 115 καθώς επίσης και στο Παράρτημα XII του Καν. 1303/2013. Αναλυτικότερα, συμπεριλαμβάνεται τόσο η ονομασία του δικαιούχου όσο και της πράξης, η σύνοψη της πράξης, η ημερομηνία έναρξης και λήξης της πράξης, η προβλεπόμενη συνολική δαπάνη και η ένδειξη της τοποθεσίας.

-Να προβαίνει στη λήψη μέτρων πληροφόρησης όπως αυτά προβλέπονται από το Παράρτημα XII του Κανονισμού 1303/2013 και πιο συγκεκριμένα (Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Τομεακών ΕΠ του ΕΤΠΑ και ΤΣ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία, 2019):

- 1) Ο δικαιούχος οφείλεια αναρτά προσωρινή πινακίδα, εμφανούς μεγέθους και σε ορατό σημείο, στο χώρο που γίνονται τα έργα, συνολικής δαπάνης που υπερβαίνει τις 500.000 ευρώ, κατά τη διάρκεια υλοποίησής τους.
- 2) Ο δικαιούχος οφείλει να προβεί στην τοποθέτηση μόνιμης αναμνηστικής πλάκαζείτε πινακίδα ευδιάκριτου μεγέθους και σε σημείο που να είναι εύκολα ορατό σε χρονικό διάστημα εντός τριών μηνών αφότου ολοκληρωθεί το έργο, με δημόσια δαπάνη υψηλότερη των 500.000 ευρώ.
- 3) Ο δικαιούχος πρέπει να λειτουργεί διαδικτυακό τόπο, όπου θα κοινοποιεί στοιχεία της πράξης, συμπεριλαμβανομένης της σύντομης περιγραφήςκαι των στόχων, αναφέροντας τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- 4) Ο δικαιούχος οφείλει να τοποθετεί αφίσες που περιλαμβάνουν πληροφορίες αναφορικά με την πράξη, οι οποίες δεν είναι υποχρεωτικό να συμπεριλαμβάνονται στις προαναφερθείσες πινακίδες και πλάκες.
- 5) Ο δικαιούχος πρέπει να ενημερώνει τους συμμετέχοντες σε πράξεις οι οποίες είναι συγχρηματοδοτούμενες από το ΕΚΤ, και σε ορισμένες περιπτώσεις από το ΕΤΠΑ είτε από το Ταμείο Συνοχής. Αυτή η ενημέρωση συμπεριλαμβάνεται σε κάθε έγγραφο.
- 6) Ο δικαιούχος οφείλει να διασφαλίζει, πως οι συμμετέχοντες σε πράξεις που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της Πρωτοβουλίας για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ) ενημερώνονται αναφορικά με την υποστήριξη της ΠΑΝ από τους πόρους του ΕΚΤ.

2.11 Τήρηση στοιχείων και δικαιολογητικών

Ο δικαιούχος οφείλει να κάνει τα παρακάτω (Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Τομεακών ΕΠ του ΕΤΠΑ και ΤΣ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία, 2019):

-Πρέπει να τηρεί αλλά και να ενημερώνει το φάκελο πράξης με το σύνολο των στοιχείων τα οποία σχετίζονται με την υλοποίηση της πράξης μέχρι την περάτωση, την αποπληρωμή καθώς επίσης και τη λειτουργία της. Πιο συγκεκριμένα, στον εν λόγω φάκελο περιλαμβάνονται δικαιολογητικά έγγραφα που αφορούν τόσο τις

δαπάνες όσο και τους λογιστικούς ελέγχους που έχουν λάβει χώρα για χρονικό διάστημα δύο είτε τριών ετών και αφορούν πράξεις επιλέξιμης δαπάνης έως 1.000.000 ευρώ.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί, πως τα προαναφερθέντα δικαιολογητικά έγγραφα τηρούνται ως πρωτότυπα είτε επικαιροποιημένα αντίγραφα είτε σε κοινώς αποδεκτούς φορείς δεδομένων, όπως είναι οι ηλεκτρονικές εκδόσεις των πρωτότυπων εγγράφων.

-Πρέπει να τηρεί ειδικότερους όρους είτε περιορισμούς οι οποίοι καθορίζονται από το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής της πράξης ή μπορεί να καθορίζονται από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π.

-Πρέπει να τηρείται παρακάτω μακροχρόνιες δεσμεύσεις, με σκοπό να διατηρηθεί το δικαίωμα υποστήριξης των Ταμείων:

1) Σχετικά με πράξεις επένδυσης σε υποδομή είτε σε παραγωγική επένδυση, σε χρονικό διάστημα πέντε ετών αφότου γίνει τελική πληρωμή είτε εντός της προκαθορισμένης προθεσμίας:

2) Διάφορες μακροχρόνιες δεσμεύσεις τις οποίες ορίζει η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π ή το θεσμικό πλαίσιο το οποίο διέπει την πράξη. Επίσης, η τήρηση των μακροχρονίων υποχρεώσεων επιβεβαιώνονται, έπειτα από την περάτωση της πράξης, με διοικητικές και με επιτόπιες επαληθεύσεις που γίνονται από την Δ.Α. ή τον ΕΦ.

Κεφάλαιο 3. Ερευνητικό μέρος εργασίας

3.1 Η διαδικασία της συνέντευξης

Η συνέντευξη συνιστά μια ποιοτική ερευνητική μέθοδο με σκοπό τη συγκέντρωση εμπειρικών δεδομένων μέσα από την εφαρμογή συγκεκριμένης διαδικασίας (Βάμβουκας, 2006; Ζαφειρόπουλος, 2015). Στο πλαίσιο μιας ερευνητικής συνέντευξης συμμετέχουν ενεργά ο συνεντευκτής και ο ερωτώμενος. Πιο συγκεκριμένα, η αρχή της διαδικασίας πραγματοποιείται από τον ερευνητή με απώτερο σκοπό την εκμείωση πληροφοριών για ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Η εν λόγω διαδικασία έχει ως κύριο χαρακτηριστικό την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων και τη συστηματικότητά της. Η συνέντευξη δίνει τη δυνατότητα εμβάθυνσης σε ένα συγκεκριμένο θέμα, καθώς ο ερωτώμενος μπορεί να αναπτύξει τη σκέψη του (Cohen&Manion, 1994).

Για τη συνέντευξη έχουν διατυπωθεί πολλοί ορισμοί, ορισμένοι εξ αυτών παρατίθενται παρακάτω:

Σύμφωνα με τον Βάμβουκα (2006: 229) ως συνέντευξη ορίζεται «Η συνάντηση και η συνομιλία δύο ή περισσότερων προσώπων με σκοπό την επίτευξη ενός προκαθορισμένου σκοπού. Αυτό που τη διακρίνει από τη συνηθισμένη μορφή συνομιλίας είναι η ύπαρξη σκοπού και η συστηματική προσπάθεια που καταβάλλεται για την επίτευξή του. Πρόκειται για μία μέθοδο και τεχνική επιστημονικής έρευνας, η οποία χρησιμοποιεί τη λεκτική επικοινωνία για την αναζήτηση πληροφοριών σχετικών με ένα συγκεκριμένο αντικείμενο και την επίτευξη ορισμένου σκοπού».

Οι Cohen&Manion (1994: 374) αναφέρονται στη συνέντευξη ως «*Συζήτηση δύο ατόμων, που αρχίζει από τον συνεντευκτή, με ειδικό σκοπό την απόκτηση σχετικών με την έρευνα πληροφοριών, και επικεντρώνεται από αυτόν σε περιεχόμενο καθορισμένο από τους στόχους της έρευνας με συστηματική περιγραφή, πρόβλεψη ή ερμηνεία*».

Συνεπώς, η συνέντευξη παρουσιάζει τα παρακάτω κύρια σημεία:

- Συμμετοχή τόσο του συνεντευκτή όσο και του ερωτώμενου.
- Αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων.
- Προκαθορισμός του στόχου υλοποίησης της συνέντευξης από τον ερευνητή.

- Συστηματική προσπάθεια του ερευνητή, ώστε να αντλήσει από τον συνεντευξιαζόμενο πληροφορίες αναφορικά με το θέμα που θέλει να διερευνήσει.

Σχετικά με τα βήματα που ακολουθούνται σε μια συνέντευξη, αυτά είναι τα εξής(Ζαφειρόπουλος, 2015):

1. Ορισμός θέματα διερεύνησης.
2. Ανάπτυξη οδηγού συνέντευξης.
3. Εξεύρεση συμμετεχόντων.
4. Διεξαγωγή συνέντευξης.
5. Ανάλυση πληροφοριών.

Όπως ορίζει η βιβλιογραφία, έτσι και στην παρούσα συνέντευξη ορίστηκε αρχικά το θέμα της διερεύνησης, ήτοι η άντλησης πληροφοριών αναφορικά με το ζήτημα της αποκατάστασης του Μεγάλου Περιβόλου της Μονής Δαφνίου.

Εν συνεχεία, αναπτύχθηκαν οι ερωτήσεις της συνέντευξης και έγιναν προσπάθειες για την εξεύρεση συμμετεχόντων. Σε αυτό το σημείο, πρέπει να αναφερθεί πως ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να βρεθούν οι συμμετέχοντες, καθώς υπήρξε κυρίως άρνηση, ώστε να παρέχουν τις πληροφορίες. Επίσης αποχώρησαν υπάλληλοι που συμμετείχαν στο συγκεκριμένο έργο και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δυσκολεύει ακόμα περισσότερο η διαδικασία, ώστε να ληφθούν οι πληροφορίες.

Επίσης, λόγω των προαναφερθέντων δυσκολιών και λόγω της κατάστασης της πανδημίας του Covid-19 βρέθηκε μόνο ένας συμμετέχοντας, υπάλληλος σε θέση ευθύνης και η συνέντευξη έλαβε χώρα μέσω email. Τέλος, πραγματοποιείται η ανάλυση των πληροφοριών.

3.2 Δεοντολογία Έρευνας

Μια μείζονος σημασίας διάσταση της ερευνητικής διαδικασίας, όπου πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση από τον εκάστοτε ερευνητή καθιστά η δεοντολογία της έρευνας. Ο συγκεκριμένος όρος στο πλαίσιο των κοινωνικών επιστημών αφορά το σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τη σχέση μεταξύ ερευνητή και συμμετεχόντων κατά τη διεξαγωγή της έρευνας και στον τρόπο που πρέπει οι συμμετέχοντες να αντιμετωπίζονται από τους ερευνητές (Ισαρη&Πουρκός, 2015).

Συνήθη ζητήματα που λαμβάνονται υπόψη εδώ αφορούν την ελεύθερη και συναινετική συμμετοχή των συμμετεχόντων έπειτα από πληροφόρηση, την προστασία τους από οποιαδήποτε πιθανή βλάβη (σωματική ή και ψυχική), τη διατήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, τη δημοσίευση και αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων, καθώς και άλλα θέματα που θα αναπτυχθούν στη συνέχεια αυτής της ενότητας.

Ακολουθεί η παρουσίαση των βασικών αρχών δεοντολογίας της έρευνας, όπου δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή και στην παρούσα έρευνα (Ισαρη&Πουρκός, 2015):

- Πληροφορημένη συγκατάθεση(informed consent).Η συγκεκριμένη αρχή συγκαταλέγεται στις κυριότερες δεοντολογικές αρχές και αφορά την υποχρέωση που έχει ο ερευνητής να διαθέσει στους συμμετέχοντες όλες τις πληροφορίες αναφορικά με το ερευνητικό εγχείρημα. Η εν λόγω αρχή είναι βασισμένη στο βασικό δικαίωμα που έχουν τα άτομα, ώστε να αποφασίσουν ελεύθερα για τον εαυτό τους. Συνεπώς, η συμμετοχή στην έρευνα είναι απαραίτητο να είναι ελεύθερη και να μην αποτελεί αποτέλεσμα καταναγκασμού ούτε εξαπάτησης.
- Ανωνυμία. Η αρχή της ανωνυμίας αφορά την υποχρέωση του ερευνητή να σεβαστεί το δικαίωμα που έχουν οι συμμετέχοντες να διατηρηθεί η ανωνυμία τους και οποιαδήποτε προσωπική πληροφορία σχετικά με την ταυτότητά τους. Επομένως, ο ερευνητής οφείλει να προβεί στη λήψη των απαραίτητων μέτρων, όπως είναι παραδείγματος χάριν η χρήση ψευδωνύμων είτε η αφαίρεση στοιχείων, προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία της ταυτότητας των συμμετεχόντων. Επιπλέον, τα στοιχεία αυτά είναι σημαντικό να παραμένουν απόρρητα τόσο κατά τη διάρκεια της έρευνας όσο και κατά τα επόμενα στάδια που περιλαμβάνουν την ανάλυση των απαντήσεων και την κοινοποίησή της σε άλλα άτομα ή οργανισμούς.
- Προστασία από οποιαδήποτε βλάβη στο πλαίσιο της έρευνας. Ο ερευνητής κατά τη διεξαγωγή της έρευνας είναι αναγκαίο να προβαίνει στη λήψη μέτρων, προκειμένου να προστατευθούν οι συμμετέχοντες από κάθε δυνητικό κίνδυνο είτε βλάβη. Σε αυτούς τους κινδύνους περιλαμβάνονται οι σωματικοί κίνδυνοι, όπως είναι παραδείγματος χάριν ένα ατύχημα και οι ψυχολογικοί

κίνδυνοι, όπως είναι παραδείγματος χάριν η πρόκληση στρες και η πρόκληση προβλημάτων στην αυτοεκτίμηση του συμμετέχοντα.

- Έρευνα μέσω διαδικτύου. Στις μέρες μας, το ενδιαφέρον των ερευνητών στρέφεται στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου. Η δεοντολογία σε αυτή την περίπτωση έγκειται στο αν όσα αναρτά κάποιος στο ίντερνετ ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου αποτελούν προσωπικά είτε δημόσια δεδομένα. Σε αυτή την περίπτωση, ο ερευνητής είναι σημαντικό να εξακριβώσει τι ισχύει.

3.3 Παρουσίαση Συνέντευξης

Στην πρώτη ερώτηση της συνέντευξης ο ερωτώμενος κλήθηκε να απαντήσει σχετικά με τις φάσεις ολοκλήρωσης του έργου καθώς επίσης και για το ρόλο του εν λόγω έργου. Ειδικότερα:

Ερώτηση 1. Τυπικά ένα έργο έχει τέσσερις φάσεις, οι οποίες είναι ο κύκλος ζωής του. Αυτές οι φάσεις είναι η σύλληψη-ορισμός του έργου, ο σχεδιασμός του έργου, η εκτέλεση του έργου και τέλος το κλείσιμο και η παράδοση του. Μπορείτε να μας πείτε συνοπτικά σε ποιες από όλες αυτές τις φάσεις είχατε εμπλοκή και ποιος ήταν ο ρόλος στο έργο;

Απάντηση. «*Η Ι.Μ Δαφνίου μνημείο βυζαντινής τέχνης, από τον σεισμό του 1999 υπέστη σοβαρές ζημιές και έπρεπε να γίνει αποκατάσταση σε επίπεδο αναστήλωσης, στερέωσης και συντήρησης του ναού. Η Μονή έπρεπε να αποκατασταθεί από τις ζημιές του σεισμού, αυτός ήταν και ο κύριος λόγος ένταξης του έργου στο ΕΣΠΑ, - Η Αναγκαιότητα αποκατάστασής του).*

Ο σχεδιασμός του έργου έγινε από την ΕΦΑΔΑ και το Υπουργείο Ανάπτυξης Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και καινοτομία. (Το έργο εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ 2014-2020)

Η Εκτέλεση το έργου πραγματοποιείται από την ΕΦΑΔΑ και από το ΥΠΑΝ σε συνεργασία και βοήθεια με την διαχειριστική αρχή της Περιφέρειας Αττικής.

Χρονικός Ορίζοντας του Έργου. 2019- 2022. Προϋπολογισμός 1.200.000€.

Το έργο θα ολοκληρωθεί το 2022. Δεν υπάρχει δυνατότητα παράτασης.

Απασχολεί 16 εργαζομένους. (ιδιοχ) Η αμοιβή των εργαζομένων είναι αποκλειστικά από πιστώσεις του έργου που επιβαρύνουν κοινοτικούς πόρους. (ΕΣΠΑ).»

Ο συνεντευξιαζόμενος αναφέρει τους λόγους που οδήγησαν στην έγκριση του έργου για αναστύλωση του ναού. Ο ίδιος επιβεβαιώνει πως η αναστύλωση πρέπει να ολοκληρωθεί μέχρι το 2022. Επίσης, αναφέρει πως τόσο ο σχεδιασμός όσο και η εκτέλεση του έργου αποτελούν αρμοδιότητες της ΕΦΑΔΑ και του Υπουργείου Ανάπτυξης.

Η δεύτερη ερώτηση αφορά τους εμπλεκόμενους στο έργο καθώς επίσης και πληροφορίες που αφορούν το κόστος του έργου, την ποιότητα και το εύρος των εργασιών. Πιο συγκεκριμένα:

Ερώτηση 2. Οι εμπλεκόμενοι σε ένα έργο (ή αλλιώς συμμετέχοντες ή αλλιώς stakeholders) είναι τα άτομα ή ομάδες, ή οργανισμοί που έχουν επιπτώσεις από την ολοκλήρωση και την επιτυχία ή όχι ενός έργου. Είναι δηλαδή αυτοί που έχουν συμφέρον από την πραγματοποίηση του ή την μη πραγματοποίηση του έργου. Μπορείτε συνοπτικά να μας αναφέρετε τους συμμετέχοντες του έργου και τους ρόλους τους (δηλαδή ποιος ήταν ο χρηματοδότης, ποιος ήταν ο κύριος του έργου, ποιος ο εντολοδόχος, ποιος ο ανάδοχος, ποιοι άλλοι ωφελήθηκαν ή όχι από αυτό το έργο).

Μπορείτε να μας δώσετε την ταυτότητα του έργου συνοπτικά, έτσι όπως το αντιληφθήκατε εσείς από τη συμμετοχή σας σε αυτό, δηλαδή το κόστος, τον χρόνο υλοποίησης, την ποιότητα του έργου, το εύρος εργασιών που έπρεπε να γίνουν και φυσικά τον αντίκτυπο του έργου στις ομάδες εμπλεκόμενων.

Ο ερωτώμενος απάντησε σε όλα τα σκέλη της ερώτησης και οι απαντήσεις παρατίθενται παρακάτω:

Απάντηση.«*Εμπλεκόμενοι. ΥΠΠΟΑ-ΕΦΑΔΑ ΚΑΙ ΥΠΑΝ.*

Κόστος. 1.200.000€.

Χρόνος υλοποίησης. 2019 - 2022. (Λήξη του έργου).

Εύρος εργασιών. Στερεωτικές εργασίες – Αναστηλωτικές εργασίες – Εργασίες συντήρησης

Ομάδες απασχόλησης.

A. Ομάδα συντήρησης.

B. Ομάδα μηχανικών και αρχ/νων

Γ Ομάδα εργατοτεχνιτών

Δ. Ομάδα αρχαιολόγων»

Η ερώτηση 3 αφορά τυχόν προβλήματα τα οποία μπορεί να έχουν προκύψει κατά τη διάρκεια όλων των φάσεων του έργου.

Ερώτηση 3.Μπορείτε να μας αναφέρετε προβλήματα που παρουσιάστηκαν, από όσο γνωρίζετε, στις φάσεις του έργου (δηλαδή στις φάσεις σύλληψη, οργάνωση σχεδιασμός, υλοποίηση και παράδοση). Υπήρχαν στιγμές όπου το έργο κινδύνευσε να μην ολοκληρωθεί ή να ολοκληρωθεί χωρίς να πετυχαίνει τον αρχικό σκοπό του.

Απάντηση.«Οι κίνδυνοι μπορεί να προκύψουν κατά την προμελέτη, τη μελέτη, την επίβλεψη, την κατασκευή, την παραλαβή ή ακόμα και μετά τη λειτουργία του έργου. Επίσης, οι κίνδυνοι προκύπτουν από εσωτερικά αίτια, καθυστερήσεις στην παραλαβή των προμηθειών, έλλειψη ρευστού, μη ύπαρξη τεχνικού ή από εξωτερικά αίτια, όπως φυσικές καταστροφές, κακοκαιρία, κωλυσιεργίες κρατικών εποπτικών ή χρηματοδοτικών φορέων. Τέλος, οι παράγοντες που περικλείουν την επιτυχία ενός τεχνικού έργου είναι πολλοί και ο ρόλος της εποπτείας είναι καθοριστικός για αυτήν. Πολλές φορές τα οικονομικά στοιχεία είναι αυτά στα οποία δίνεται η μεγαλύτερη προσοχή και σημασία ωστόσο δεν είναι απαραίτητα ο σημαντικότερος λόγος αποτυχίας ενός έργου.

Σε πολλά δημόσια έργα η χρονική καθυστέρηση είναι μεγάλη και αυτό μπορεί να οφείλεται στην λήψη αποφάσεων των αρμοδίων.. Σημαντικό ρόλο παίζει ο διαχειριστής του έργου, ο οποίος θα πρέπει να εκτιμήσει την κατάσταση του έργου, να δημιουργήσει ομάδες, να παρακινεί άτομα και να επιλύει συγκρούσεις..

Αναφορικά με το παρόν έργο έχει καλή πορεία εργασιών έως τώρα. Τα χρονοδιαγράμματα τηρούνται αυστηρά για την ολοκλήρωσή του στο τέλος του 2022. Αν και υπήρχαν κάποιες μικρές αλλαγές κατά την πορεία του έργου όπως αποχωρήσεις προσωπικού λόγω προσωπικών επιλογών, η ομάδα του έργου με τις κατάλληλες κινήσεις συνέδραμε ώστε να μην υπάρχουν καθυστερήσεις ή άλλες συνέπειες στον χρόνο, στην ποιότητα και στο κόστος του έργου»

Από την απάντηση που δόθηκε, φαίνεται πως δεν έχουν προκύψει ιδιαίτερα προβλήματα προς το παρόν σε καμία φάση του έργου. Επιπλέον, ο ερωτώμενος τόνισε πως αν και γενικότερα στα δημόσια έργα είναι δυνατόν να προκύψουν διάφορα προβλήματα, στο παρόν έργο το μοναδικό πρόβλημα το οποίο προέκυψε αφορά την αποχώρηση ορισμένων μελών της ομάδας περάτωσης του έργου. Εντούτοις, τόνισε πως μέσω της εφαρμογής κατάλληλων κινήσεων αντιμετωπίστηκαν οι πιθανές δυσκολίες.

Έπεται η ερώτηση 4, όπου καλείται να απαντήσεις ο ερωτώμενος σχετικά με δύο παράγοντες που μπορεί να δυσχεραίνουν το έργο. Αναλυτικότερα:

Ερώτηση 4. Σύμφωνα με τη θεωρία, η αβεβαιότητα και η πολυπλοκότητα σε ένα έργο, αποτελούν παράγοντες που μπορούν να δημιουργήσουν εμπόδια και κινδύνους σε ένα έργο. Η αβεβαιότητα δυσχεραίνει τον προγραμματισμό ενός έργου, ενώ η πολυπλοκότητα τον έλεγχο του. Εμφανίστηκαν αυτοί οι δύο παράγοντες στο συγκεκριμένο έργο;

Η απάντηση που δόθηκε είναι σαφής. Ο ερωτώμενος τόνισε πως δίνεται έμφαση στο ζήτημα της αβεβαιότητας και πως εφαρμόζονται ειδικές μέθοδοι, προκειμένου να περιοριστούν οι πιθανότητες αποτυχίας. Επιπλέον, τόνισε το σοβαρότερο ζήτημα το οποίο είναι δυνατόν να προκύψει, αφορά την υπέρβαση του χρονοδιαγράμματος που έχει προκαθοριστεί για την περάτωση του έργου και είναι δυνατόν να οφείλεται σε εύρος παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών καταστροφών και των οικονομικών δυσχερειών.

Απάντηση. *«Δεν υπήρχαν φαινόμενα αβεβαιότητας και περιπλοκότητας στις εργασίες και την πορεία του έργου. Εδώ θα πρέπει να σας επισημάνω ότι για μειωθούν ή να αποφευχθούν οι κίνδυνοι έγινε η συγκέντρωση πληροφοριών που σχετίζονται με το επίπεδο της αβεβαιότητας. Στην συνέχεια αναζητήθηκαν μέθοδοι προκειμένου να αποφευχθεί η αποτυχία και οι συνέπειες που μπορεί να επακολουθήσουν. Ο υπεύθυνος του έργου είναι υπεύθυνος προκειμένου να αντιμετωπίσει τις οποίες δυσκολίες προκύψουν.*

Ένας σημαντικός παράγοντας αποτελεί το κόστος του έργου, δηλαδή το πώς αυτό έχει κοστολογηθεί, το ποιος θα προβεί σε πληρωμή και ποιος θα εισπράξει την ωφέλειά του. Ο δεύτερος παράγοντας αποτελεί η υπέρβαση του κόστους, δηλαδή το γεγονός ότι το τελικό κόστος υπερβαίνει τον καθορισμένο προϋπολογισμό του έργου. Τέλος, κάποιες

άλλες οφείλονται σε κακές εκτιμήσεις, σε ελλιπή σχεδιασμό, σε ελλιπή έλεγχο, σε ελλιπή συντονισμό των πόρων. Πάντως, είναι πιθανό η υπέρβαση του κόστους να οδηγήσει σε καθυστερήσεις, αναταραχή ή και εγκατάλειψη της προσπάθειας.

Συμπερασματικά, το πιο σημαντικό ζήτημα αποτελεί αυτό της υπέρβασης του χρονοδιαγράμματος με βάση την εκτέλεση του έργου. Οι αιτίες που οδηγούν σε μία τέτοια είδους υπέρβαση είναι δυνατόν να οφείλονται σε αιτίες που καθίστανται ανεξέλεγκτες, όπως καιρικές συνθήκες, οι φυσικές καταστροφές, κοινωνικές αναστατώσεις, σε ελλιπή σχεδιασμό, σε κακό συντονισμό των παραγωγικών συντελεστών, σε οικονομικές δυσχέρειες, σε μη επαρκή απαιτούμενους πόρους για το έργο, σε μη επαρκή μελέτη των κινδύνων, που απειλούν το έργο, στη γραφειοκρατία και άλλες τόσες ανεξάντλητες περιπτώσεις. Ωστόσο, το συνηθέστερο είναι η υπέρβαση της καθορισμένης διάρκειας του έργου να συμβαδίζει με την υπέρβαση του κόστους του, αλλά μπορεί να δημιουργήσει και ζητήματα τόσο εργασιακά όσο και κοινωνικά.».

Η πέμπτη ερώτηση της συνέντευξης αφορά την ισορροπία που κράτησε η διοίκηση του έργου. Ειδικότερα:

Ερώτηση 5. Οι ανταγωνιστικές δυνάμεις ενός έργου (χρόνος παράδοσης, διαθέσιμος προϋπολογισμός και ποιότητα), είναι ένα τρίγωνο που ουσιαστικά αυτός που έχει αναλάβει την διοίκηση και διαχείριση του έργου, πρέπει να βρίσκεται στη μέση και σε ίση απόσταση από όλες αυτές τις δυνάμεις, ώστε να υπάρχει ισορροπία. Πιστεύετε ότι αυτή η ισορροπία κρατήθηκε στην περίπτωση του έργου που μελετάμε;

Ο ερωτώμενος απάντησε πως η εργασία στο έργο είναι ποιοτική και έδωσε διευκρινήσεις αναφορικά με τις εργασίες και το προσωπικό.

Απάντηση. «Ναι. Έγινε ποιοτική εργασία στο μνημείο. (Μελέτης – συντήρηση – στερέωση και αναστήλωση). Θα παραδοθεί κανονικά στο χρόνο που ορίζει το τεχνικό δελτίου του έργου (31/12/22).

Για την ολοκλήρωση του έργου μέσα στο χρόνο που έχει οριστεί θα πρέπει να απασχοληθεί το απαιτούμενο εργατικό προσωπικό και σαφώς θα εκτιμηθούν οι δεξιότητες και παραγωγικότητα των εργαζομένων.

Εφαρμόστηκε ένα γραμμικό διάγραμμα που χρησιμοποιείται για την εκτέλεση των έργων το οποίο μπορεί να μεταφέρει αξιόπιστα το έργο και με ακρίβεια τις

απαραίτητες πληροφορίες για προγραμματισμό και έλεγχο του έργου . Το συγκεκριμένο διάγραμμα πρέπει να χρησιμοποιείται συνδυαστικά με το ημερολόγιο υποχρεώσεων»

Τέλος, η έκτη ερώτηση αφορά την αξιοποίηση ειδικών εργαλείων στο πλαίσιο περάτωσης του έργου.

Ερώτηση 6. Έχετε υπόψη σας αν χρησιμοποιήθηκαν ειδικά εργαλεία (πχ διαγράμματα Gantt, μέθοδος κρίσιμης διαδρομής, PERT κλπ) ή εξειδικευμένο λογισμικό (πχ MS Project) για την παρακολούθηση και τη διαχείριση του έργου;

Ο ερωτώμενος έδωσε την εξής απάντηση.

Απάντηση.«*Όχι. Πραγματοποιήθηκαν μελέτες για την αποκατάσταση της Μονής.*»

Από την παραπάνω συνέντευξη διαπιστώνεται πως το υπό μελέτη έργο αναμένεται να ολοκληρωθεί έως το τέλος του έτους 2022 και δεν διαπιστώθηκαν μέχρι στιγμής προβλήματα σε κανένα από το στάδιο υλοποίησής του. Επιπλέον, δε χρησιμοποιήθηκαν συγκεκριμένα εργαλεία και λογισμικό, αλλά οι μελέτες.

Ο τρόπος που διεξήχθη η συνέντευξη λόγω των δυσκολιών που παρουσιάστηκαν δεν ευνόησε ώστε να αναπτυχθούν περαιτέρω ερωτήσεις. Επίσης, δεν αναπτύχθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες, προκειμένου να υπάρξει οικειότητα και άμεση αλληλεπίδραση μεταξύ του ερωτώμενου και του ερευνητή.

3.4 Συζήτηση Συνέντευξης

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας εφαρμόστηκε η μέθοδος της μελέτης περίπτωσης. Ειδικότερα, αντλήθηκαν πληροφορίες για τη Μονή Δαφνίου τόσο από το Διαδίκτυο όσο και μέσω συνέντευξης, προκειμένου να αναδειχθεί η σημασία της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αρχικά, κατά τη διεξαγωγή της βιβλιογραφικής ανασκόπησης διαπιστώθηκε πως η διαχείριση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συνιστά προτεραιότητα σε παγκόσμιο επίπεδο, δεδομένης της σπουδαιότητας και της αναγκαιότητας να μεταφέρεται η υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά από γενιά σε γενιά. Γι' αυτό το λόγο έχουν συσταθεί ειδικοί φορείς, οι οποίοι ασχολούνται με ζητήματα ανάδειξης, διαχείρισης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως είναι η UNESCO. Η Μονή Δαφνίου συγκαταλέγεται στον Κατάλογο

Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Μέσω της μελέτης περίπτωσης διαπιστώθηκε πως πρόκειται για ένα μνημείο με πλούσιο και εξαιρετο διάκοσμο και αρχιτεκτονική.

Επίσης, μέσω της μελέτης όπως επίσης και μέσω της συνέντευξης διαπιστώνεται πως δόθηκε κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών ύψιστη προσοχή στη διαχείριση του μνημείου καθώς λαμβάνει χώρα χρηματοδοτούμενο έργο αποκατάστασης. Επιπλέον, το χρηματικό ποσό που έχει διατεθεί σε συνδυασμό με την τήρηση του χρονοδιαγράμματος παράδοσης της έργου και του αριθμού των εργαζομένων που συμμετέχουν για την περάτωσή του, δείχνει πως δίνεται η δέουσα προσοχή από τους αρμόδιους ως προς τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέλος, από τις απαντήσεις του ερωτώμενου φαίνεται πως όλα βαίνουν όπως είχαν εξ αρχής προγραμματιστεί.

Κεφάλαιο 4

4.1 Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία αναλύθηκε το ζήτημα της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία βάσει της ανωτέρω ανασκόπησης χωρίζεται στην υλική και στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς απασχολεί τους ειδικούς, καθώς η άυλη μπορεί να χαθεί λόγω διαφόρων παραγόντων όπως είναι η μετακίνηση των ανθρώπων σε άλλους τόπους εξαιτίας πολέμων και η μη δυνατότητα διατήρησής της σε νέους τόπους.

Σχετικά με την υλική πολιτιστική κληρονομιά, αφορά μεταξύ άλλων μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους. Η καταστροφή τους μπορεί να επέλθει κατόπιν φυσικών καταστροφών αλλά και καταστροφών που οφείλονται στους ανθρώπους, όπως είναι ο πόλεμος.

Από την ανωτέρω ανάλυση διαπιστώνεται, πως η πολιτιστική κληρονομιά της κάθε περιοχής αποτελεί ένα ύψιστης σημασίας κομμάτι της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Η αναγνώριση της σημασίας της συνέβαλλε στη σύσταση διεθνών οργανισμών πολιτιστικής κληρονομιάς, που προωθούν την προστασία, τη διαχείριση καθώς επίσης και τη διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μάλιστα, έχουν συσταθεί αρκετοί οργανισμοί σε παγκόσμιο επίπεδο, συμπεριλαμβανομένου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO) και το Διεθνές Κέντρο Μελέτης Διατήρησης και Αποκατάστασης Πολιτιστική Περιουσία (ICCROM).

Για την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αξιοποιούνται διάφοροι τρόποι, όπως είναι η ευαισθητοποίηση των ανθρώπων αλλά και η ενίσχυση του ενδιαφέροντος τους αναφορικά με την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με την υλοποίηση Φεστιβάλ κληρονομιάς, περιπάτων ελευθερίας όπως επίσης και βραβείων πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σχετικά με την UNESCO, που προαναφέρθηκε αποτελεί τον μεγαλύτερο οργανισμό σε παγκόσμιο επίπεδο και πολλές χώρες είναι μέλη του. Ο τομέας του πολιτισμού συμπεριλήφθη στους τομείς ενασχόλησης του εν λόγω οργανισμού κατά

το έτος 1982 με στόχο την προστασία αλλά και την αξιοποίηση της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως επίσης και την προβολή των ζωντανών πολιτισμών.

Επιπλέον, δίνεται έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεδομένου πως η πολιτιστική κληρονομιά στην περιοχή είναι ευρεία και ποικιλόμορφη, καθώς κάθε χώρα και περιοχή έχει κληρονομήσει από προηγούμενες γενιές υλικό και άυλο πολιτισμό. Είναι αξιοσημείωτο, πως στην Ευρώπη υπάρχουν πολλοί αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία και μουσεία.

Για το λόγο αυτό εφαρμόζονται πολιτικές στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίες είναι ευθύνη του κάθε κράτους, ενώ υπάρχει η δέσμευση από την πλευρά της ΕΕ, ώστε να διαφυλάξει αλλά και να ενισχύσει την πολιτιστική κληρονομιά μέσα από την ανάπτυξη και εφαρμογή ειδικά διαμορφωμένων πολιτικών. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) υλοποιεί επενδύσεις στην ανάπτυξη μέσω της διεξαγωγής προγραμμάτων έρευνας. Καθώς η πολιτιστική κληρονομιά συντελεί στην αειφόρο ανάπτυξη δίνεται ιδιαίτερη έμφαση.

Στην ανωτέρω εργασία αναλύθηκε η περίπτωση της Μονής Δαφνίου. Πρόκειται για μια βυζαντινή μονή στο όρος Αιγάλεω. Η συγκεκριμένη μονή βρίσκεται σε κομβικό σημείο και ειδικότερα στο σημείο ένωσης της Αθήνας και της Ελευσίνας. Στο ναό υπάρχει πλούσιος ψηφιδωτός διάκοσμος

Μάλιστα το 1990 η Μονή κηρύχθηκε Εξάιρετο Βυζαντινό Μνημείο και ως εκ τούτου συμπεριλήφθηκε στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, δεδομένου πως συνιστά αριστούργημα δημιουργικότητας αλλά και ευφυΐας. Πιο συγκεκριμένα, τα ψηφιδωτά της Μονής έχουν καλλιτεχνική αξία και παρουσιάζουν τεχνική αρτιότητα.

Επιπροσθέτως, το κτήριο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω του οκταγωνικού τύπου και του εικονογραφικού σχεδίου του, ενώ βρίσκεται σε ένα καλοδιατηρημένο φυσικό περιβάλλον.

Ακόμη, έχει κηρυχθεί ως προστατευμένο μνημείο στο πλαίσιο του Αρχαιολογικού Νόμου 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς εν γένει» και κατ' επέκταση η προστασία και η διαχείριση του αποτελούν προτεραιότητα. Ωστόσο, λόγω του σεισμού που έλαβε χώρα το

1999 προκλήθηκαν ζημιές στη Μονή και για αυτό το λόγο υλοποιήθηκαν πολλές εργασίες αποκατάστασης.

Αναλυτικότερα, το έργο αποκατάστασης σχεδιάστηκε απ' την ΕΦΑΔΑ όπως επίσης και απ' το Υπουργείο Ανάπτυξης Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και καινοτομία. Ο χρόνος περάτωσης του ορίστηκε το χρονικό διάστημα 2019- 2022. Για την ολοκλήρωση του έργου διατέθηκε το ποσό των 1.200.000€ και απασχολούνται 16 εργαζόμενοι διαφόρων κλάδων.

Στο πλαίσιο της εργασίας, αξιοποιήθηκε και η ερευνητική μέθοδος της συνέντευξης για την εκμείυση πληροφοριών. Ωστόσο, αντιμετώπιστηκαν αρκετές δυσκολίες κατά τη διαδικασία.

4.2 Συστάσεις σε δημόσιους Οργανισμούς για τα έργα Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Δεδομένης της αναγνώρισης της σημασίας της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι σημαντικό να δίνεται η δέουσα προσοχή από τους δημόσιους Οργανισμούς αναφορικά με το εν λόγω ζήτημα. Ειδικότερα, συστήνεται να διεξάγουν συχνά μελέτες οι Οργανισμοί, προκειμένου να διαπιστώνονται άμεσα τυχόν ζημιές και φθορές σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς και εν συνεχεία να κινητοποιούνται άμεσα, ώστε να λάβουν τις αναγκαίες χρηματοδοτήσεις για την εκκίνηση αποκατάστασης.

4.3 Περιορισμοί Έρευνας

Σχετικά με τους περιορισμούς της έρευνας, στο πλαίσιο της συνέντευξης δεν κατέστη εφικτό να βρεθούν αρκετοί συμμετέχοντες. Πιο συγκεκριμένα, υπήρξε άρνηση ως προς την παροχή πληροφοριών σε συνδυασμό με το γεγονός πως αποχώρησαν ορισμένοι υπάλληλοι οι οποίοι συμμετείχαν στην εκπόνηση του εν λόγω έργου. Επιπροσθέτως, εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19 η συνέντευξη έλαβε χώρα διαδικτυακά, δυσκολεύοντας την άντληση λεπτομερών πληροφοριών. Υπό αυτές τις συνθήκες το υλικό που αντλήθηκε από τις συνεντεύξεις είναι ιδιαίτερα περιορισμένο και δεν παρέχει δυνατότητες για περαιτέρω συζήτηση.

4.4 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Σε μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διεξαχθεί εκ νέου ποιοτική έρευνα με σκοπό την συμμετοχή περισσότερων ατόμων διαφόρων ειδικοτήτων που συμμετείχαν στο έργο, ώστε να αντληθούν περισσότερες πληροφορίες σε ότι αφορά στην αποκατάσταση του μνημείου, όπως είναι οι πιθανές δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι εργαζόμενοι σε διαφορετικές θέσεις.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Borodako, K., Berbeka, J., Klimek, K., Niemczyk, A., and Seweryn, R. (2012), "The changes of the meeting industry in Krakow in the context of the global crisis", *Tourism & Management Studies*, Vol.7, pp. 149-157.

Crompton, J. L., Lee, S., and Shuster, T. J. (2001), "A Guide for Undertaking Economic Impact Studies: The Springfest Example", *Journal of Travel Research*, Vol 40 No. 1, pp. 79-87.

Dwyer, L., Forsyth, P., and Spurr, R. (2005), "Estimating the Impacts of Special Events on an Economy" *Journal of Travel Research*, Vol 43 No. 4, pp. 351-359.

European Commission (2020). *Research and innovation*. Available at: <https://ec.europa.eu/culture/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/research-and-innovation>

European Commission (2021). *Cultural heritage*. Available at: <https://ec.europa.eu/culture/cultural-heritage>

Formica, S., and Uysal, M. (1996), "A market segmentation of festival visitors: Umbria Jazz festival in Italy", *Festival Management and Event Tourism*, Vol 3 No. 1, pp. 175-182.

Getz, D. (2008), "Event tourism: Definition, evolution, and research", *Tourism Management*, Vol 29 No. 3, pp. 403-428.

Hoang, V.K. (2020), "The benefits of preserving and promoting cultural heritage values for the sustainable development of the country", *E3S Web of Conferences* 234, 00076

Othman, A. A. E., and Elsaay, H. (2018), "Adaptive reuse: innovative approach for generating sustainable values for historic buildings in developing countries", *Organization, Technology and Management in Construction: an International Journal*, Vol 10, No 1.

Shankar, B., and Swamy, C. (2013), "Creating Awareness for Heritage Conservation in the City of Mysore: Issues and Policies", *International Journal of Modern Engineering Research*, Vol 3 No. 2, pp. 698-703.

Shimray, S.R. (2019), "Ways to Create Awareness on Cultural Heritage: An overview", *Library Philosophy and Practice* (ejournal), Vol 2577. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2577>

Srivastava, S. (2015), "A Study of Awareness of Cultural Heritage among the Teachers at University Level", *Universal Journal of Educational Research*, Vol. 3 No. 5, pp. 36– 344.

Stankova, M., and Vassenska, I. (2015), "Raising cultural awareness of local traditions through festival tourism", *Tourism & Management Studies*, Vol 11 No. 1, pp. 120- 127.

UNESCO. (2016a), *Adoption of Retrospective Statements of Outstanding Universal Value*. Paris: UNESCO

UNESCO (2021). *Monasteries of Daphni, Hosios Loukas and Nea Moni of Chios*. Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/537/>

Ελληνόγλωσση

Βάμβουκας, Μ. (2006). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία* (8^η εκ). Αθήνα: Γρηγόρης.

Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής έρευνας*, μετάφρ. Χ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου. Αθήνα: Έκφραση.

Delvoye, C. (1994). *Βυζαντινή Τέχνη*. Αθήνα: Παπαδήμα.

Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Τομεακών ΕΠ του ΕΤΠΑ και ΤΣ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία (2019). *Ένταξη της Πράξης «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβάλλον της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση» με Κωδικό ΟΠΣ 5031285 στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία 2014-2020»*. Διαθέσιμο στο: http://epan2.antagonistikotita.gr/uploads/20190606_Apofasi_Entaksis_091_5031285.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). *Βιώσιμος πολιτιστικός τουρισμός*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/culture/el/cultural-heritage/cultural-heritage-eu-policies/biosimos-politistikos-toyrismos>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). *Διαχείριση κινδύνου για την πολιτιστική κληρονομιά*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/culture/el/cultural-heritage/cultural-heritage-eu-policies/diaheirisi-kindynoy-gia-tin-politistiki-klironomia>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). *Διεθνείς διαστάσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/culture/el/cultural-heritage/cultural-heritage-eu-policies/diethneis-diaastaseis-tis-politistikis-klironomias>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). *Πολιτιστική κληρονομιά και εκπαίδευση*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/culture/el/cultural-heritage/cultural-heritage-eu-policies/politistiki-klironomia-kai-ekpaideysi>

Εφορία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής (2021). *Μονή Δαφνίου*. Διαθέσιμο στο: <https://www.efada.gr/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%CE%A7%CF%8E%CF%81%CE%BF%CE%B9-%CE%9C%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%B1/%CE%9C%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%94%CE%B1%CF%86%CE%BD%CE%AF%CE%BF%CF%85>

Ζφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΣΕΑΒ

Παπαδοπούλου, Ε. και Γκιζαρη, Α. (2008). *Προστασία, αποκατάσταση και βιώσιμη Ανάπτυξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη*. Πρακτικά Συνεδρίου.

Σακελαρίου, Χ. (2018). *Πολιτιστική διαχείριση της Μονής Δαφνίου: η επόμενη μέρα. Προκλήσεις για τη διαχείριση ενός Μνημείου Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO μετά την ολοκλήρωση των εργασιών συντήρησης και αποκατάστασής του*. Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Τεχνικό Δελτίο Πράξης (2018). *Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β' Φάση*

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (2019). Έγκριση εκτέλεσης εργασιών του υποέργου «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση» του έργου «Αποκατάσταση Μεγάλου Περιβόλου της Ι. Μ. Δαφνίου, Β΄ Φάση», απολογιστικά και με αυτεπιστασία από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής

Φωτοπούλου, S. (2018). *Η Διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και η προστασία των νεότερων μνημείων: πρόληψη και αντιμετώπιση κινδύνων*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού

Χατζηδάκης, (1956). *Βυζαντινά μνημεία Αττικής και Βοιωτίας*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

Χατζηδάκη, Ν. (1994). *Βυζαντινά ψηφιδωτά*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

Νομοθεσίες

Άρθρο 15 – Προστασία και ανάδειξη των ιστορικών και πολιτιστικών πόρων και των πολιτιστικών υποδομών. Διαθέσιμος στο: <http://www.opengov.gr/minenv/?p=5920>